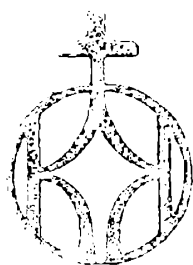

Autorisovaný překlad.

Fr. W. Foerster - Em. Žák

MLHAMÍ A TMOU

*Časové kapitoly o kulturních
otázkách a všeobecné civilisaci
naší doby*

L. P. 1937 KROPÁČ & KUCHARSKÝ V PRAZE

NIHIL OBSTAT.

Joannes Opatrný,
censor, dep.

IMPRIMATUR:

Dr. Theophilus Opatrný,
vicarius generalis.

Pragae die 2. maji 1936 N. O. 5801.

KNIHTISKÁRNA »TYPUS« V PRAZE XVI.

Úvod překladatelův.

»Věčné světlo«, řada časových kapitol o náboženských a kulturních otázkách naší doby, vzbudila tak živý zájem našich čtenářů, že její náklad byl v několika týdnech rozebrán. To je zjev v naší vážné literatuře, která se snaží prostým způsobem spojit otázky filosofické a náboženské v náležitý soulad, téměř ojedinělý. Je to důkaz, že duše člověka netouží již jenom po chlebě všelikých románů, ale chce také žít z hlubších a vážnějších pramenů pravdy.

Fr. W. Foerster ve svých úvahách analyzuje duši moderního člověka v jejích přednostech i v jejích nedostacích. Odhaluje chorobu a poukazuje na léky. Činí tak ze své zkušenosti, jež jej vedla od filosofické nevěry mládí k náboženské víře a její potřebě pro duševní zdraví člověka.

Jedná se »o znovunastolení Boha v člověku«, volá s anglickým myslitelem Carlylem, a k tomuto návratu Boha do lidských srdcí chce každým svým dílem pomáhati.

Úvahy, které tuto v přecházení podávám, jsou opět vzaty z Foersterovy knihy: »Ewiges Licht und menschliche Finsternis.« A doufám, že i ony naleznou čtenáře, který nad nimi se zamyslí; a pozná skutečný duševní stav lidstva, který volá po ozdravení každého, jenž v ruchu a shonu života často nenalézá chvíle, aby uvědomil si, čím dnešní doba trpí a jak vážná je choroba našeho věku — a snad jeho vlastní.

Em. Žák.

Z úvahy Fr. W. Foerster.

Od pradávna Východ hájil a svým učením i životem uskutečňoval povinnost člověka k vnitřnímu duševnímu světu, právo duše proti světu vnějšímu, pravdu duchovního světa oproti pomíjejícím klamům světa vnějšího. Proti tomu dobývaví národové Západu všechny své duševní schopnosti a síly vrhli na poznávání a zvládnutí vnějšího světa. A při tom tak se ponenáhlu nořili v tuto hmotnou skutečnost a svoji všechnu touhu upřeli na hmatatelné a viditelné, že tím nesmírně, přímo dětinsky zúžili kruh svých poznatků. Omezili svá poznání na výsledky laboratoře a matematicky dokazatelné skutečnosti. Vnější svět dobyli; vnitřní svět ztratili. Síla jejich víry byla ochromena.

Tak jevíme se my západníci Indům, kterým duchovní svět platí za jediné vládnoucí skutečnost, jako velké děti, které zůstaly v zajetí pouhého zdání a neúnavně měříce, vážíce a klepající na pomíjitelném, nedovedou nikdy chápati skutečný základ a smysl lidského života a žítí s tohoto zorného úhlu.

Nikdo tajemnou spojitost lidské duše s vyšším světem zřetelněji neobjasnil, jako P l a t o. Síla jeho spočívá ve vznešených podobenstvích, v nichž vyjadřuje svoji nejniternější zkušenost. »Představme si, že žijeme jako ryby v moři. Viděli bychom slunce

jenom skrze vysokou vrstvu vody; a vše by se tam dole pohybovalo jako v mátohách, bledé, bezvýrazné, bezbarevné. Všechny předměty byly by prosyceny slanou mořskou vodou — a my bychom věřili, že to je všechna skutečnost. Kdybychom však mohli jen na krátký čas jako ryby vynořiti se vzhůru, spatřili bychom na chvíli daleko jasnější svět.◄

Tak se děje božstvím osvěceným duším na zemi. Srovnávajíce, co tam viděli, se svojí věčnou vlastí, spatřují vše zde jako mlhavé, mátožné, jako pouhé stíny. A jako všechny věci v slaných hlubinách jsou proniknuty mořskou vodou, tak vše, co je zde na zemi, není než ubohý zlomek a matný odlesk lepšího světa.

A Plato dále mluví o době, kdy my v čisté radosti viděli jsme Boha tváří v tvář, neposkvrnění zlem, které v daleké budoucnosti ještě na nás čeká, posvěcení, s čistými, klidnými a nevinnými tvářemi; nezatížení tím, co nečistého zde jako tělo s sebou vlečeme a v němž my, jako ústřice v mušlích, spíme.*)

(Foerster: Christus und das menschliche Leben, str. 3.)

*) Plato učil p r e e x i s t e n c i d u š í, žijících před spojením s pozemským tělem v říši bohů. To ovšem učení křesťanskému odporuje.

V štrassburgském dómě.

Kdo vstoupí v štrassburgský dóm a pozoruje stará, na skle malovaná okna, má nezapomenutelný dojem. Oči mučedníků, vyznavačů, světců pronikavě na něho jsou upřeny. Mluví z nich nesmírná vážnost, posvátná přísnost, pevné vědomí cíle, jemuž nelze odporovati. Hledí naň zcela jiný svět, a zároveň přímo železná vůle: uložiti tomuto pozemskému světu zákony onoho jiného světa, a prohlásiti, že jenom ony jsou základní podmínkou všeho pozemského bytí a všeho skutečného pokroku.

Kdo se v ně zadívá, uvědomuje si významný a podstatný rozdíl: Stará okna třpytí se a svítí jako v pestré pohádkové hře; barvy, které nemají nic co činiti s tímto světem, vypravují o událostech a legendách, které jsou našemu technickému století tak daleké a cizí, jako pohádky z Tisíce a jedné noci.

Ale zároveň zmocňuje se vás otázka: Není to, o čem se zde mluví a co se dalo, všechna ta utrpení a všechna ta vítězství vlastními a skutečnými dějinami světa? Není to jediný pokrok, který kdy byl, a na který všechnen další pokrok musí navázati? Nejsou ony výrazné, až k smrti důsledné a vytrvalé osoby tisíckrát skutečnější nežli ty netvární lidé naší doby? Neobírají se se záležitostmi nekonečně důležitějšími, nežli naši současní lidé? Nejsou jejich skutky a pokyny neporovnatelně aktuálnější, nežli všechny naše »aktuality«?

Obrovskými prostorami dómu mocně zvučí hlasy varhan, jako by chtěly volati, že blíží se poslední soud světa. A hned potom zase se ocitáme na ulici, kde se ohlašují nejnovější zprávy. A při tom vzpo-

mínáme na slova Nietzscheova: »Slyším-li v neděli hukot zvonů, myslím si: To vše náleží před dvěma tisíci léty ukřižovanému Židu, který tvrdil, že je synem Božím! Není pro to důkazů.«

A potom ještě jednou obracíme svůj zrak ke kathedrále. Pne se k nebesům jako nesmírná modlitba země, volání ze všech rozličných běd. A pochopíme, že doba, která je plna největší povrchnosti, s níž vykládá přírodovědecké zjevy a pravdy, nemá síly a schopnosti poznati měřítko, aby chápala ono nadpřirozené v osobě Kristově. Vždyť přece tito lidé jsou plni rozpaků, jak vysvětliti nesmírnou dynamickou energii světa atomů, která se otevírá jejich poznání; nedovedou je umístiti ve své nedostatečné formulky přírodních jevů. Dnes vše, co se před 50 léty psalo o nesmírných pramenech energie ve světovém prostoru, zdá se velmi ubohé proti tomu, co moderní badání přineslo o nesmírném dění nejtajnějších sil v nejmenším atomu, o soustředění a vybíjení energií.

A právě tak bude se příští doba usmívati nad oněmi povrchními »vymoženostmi«, s nimiž hrdý moderní člověk s nejobyčejnějšími formulami chce vysvětliti osobu Kristovu. Jako by v oboru sil, které určují a omezují pozemský život lidstva, nemohly se objeviti ony »energie«, které známými zákony obvyklých systémů nedají se vysvětliti, a které jedině v křesťanských dogmatech mají svůj přesný výměr a výklad, a právě v nich nalezly nadzemskou velikost a zároveň hodnocení jako světodějný důsledek oněch událostí.

Jedno je jisto: Naše moderní protikřesťanství je zastaralým, přežilým stupněm poznání přírody. Vždyť

veliký převrat všech přírodovědeckých názorů, který v posledních dvou stoletích se udál, se všemi výhledy do nauky o elektronech, o analýsi atomů, pohled do učení o světové síle a jejich souvislosti, v ono řízení všeho viditelného čímsi Neviditelným, to vše nás nutí, abychom veliký zjev křesťanského náboženství a hlavní základy jeho světodějného působení zcela jinak si vykládali, nežli se o to pokoušelo hudlaření materialistů. **K l i m e n t A l e x a n d r i n s k ý** upřímně napsal slova: »Bez vtěleného Syna Božího nejsme víc, nežli drůbež, která je v tmavém chlévě krmena k zabití; jsme jako na zemi, na niž nesvítí slunce, a vzdor všem myriádám hvězd panuje úplná tma.«

Taková slova pohoršují slepý rozum. Ale ve skutečnosti jsou správným vystižením onoho Ohromného a Nepochopitelného, co zrodilo se v Betlemě. Potom jeho nejhlubší smysl o zvládnutí pozemského života v nynějších blízkých zkouškách lidstva znovu bude chápán.

Bohové a titani.

Kdo chce dnešní politické a hospodářské poměry, události a krise vykládati s politického a hospodářského hlediska, nedospěje k jasnému poznání. Neboť s hlediska hospodářského a politického musí jemu vše, co dnešní kulturní lidstvo v oněch oborech činí, nebo so opomíjí, připadati jako nepochopitelné a sebevražedné. Ale má pochopiti, že v oněch oborech materiálního života projevuje se hlubší duševní krise, jejíž pěnu na povrchu sice vidíme, ale jejíž vlastní příčina je zjevna pouze tomu, kdo hlouběji pohlédne v její pravou podstatu.

A co je všeobecnou podstatou této krise? Ji vysti-

huje velký antický oltář z Pergamonu. Je to rozhodný boj mezi bohy a titany. Zjevné vypovězení boje, který celé století ponenáhlu se rozpoutává mezi demonickými mocnostmi proti nadvládě Božského. A to jak v duši jednotlivcově, tak v celé lidské společnosti.

Tento boj věčně trvá. Je základním theme-tem světových dějin. Jako ohnivé moře sopečné, dlouho dušené v hlubinách země, bouří a vyvolává otřesy země, a jindy potom náhle na povrch země vyrazí, proti nebi dýmá a chrlí žhavé kamení a lávu, tak je také se vzpourou démonů. Jsou doby, kdy se zjevně neodvažují vystoupiti na zemi; a jsou zase jiné doby, kdy vidí, že přišla jejich hodina, aby otevřeně svým ohněm útočili proti nebi.

V takových dobách — a my právě je prožíváme — platí slova: »Kdo je vlažný, bude vyvržen.« Zloba se zdvihá v celé své strašné posloupnosti. Odhazuje každou škrabošku a neštítí se žádné podlosti. A vyšší svět jenom tehda se jí s úspěchem vzepře, když překoná každou polovičitost a v nejrozhodnější důslednosti upřímně a svorně vyzná: »Nebudeš míti jiných bohů mimo mne.«

To jsou veliká období dějin, kdy musí člověk s naprostou rozhodností říci: Ano a Ne. Kdy člověku bude jasna všechna skutečnost, že božství a titanismus se chystají k poslednímu měření svých sil.

Kultura a civilisace nás klamou o této skutečnosti. Podceňujeme moc démonického v sobě a mimo sebe a zároveň přeceňujeme sílu duševního života jak v sobě tak mimo sebe. Proto démonové vyrazí právě tehdy, kdy bohové myslí, že jsou svým vítězstvím jisti.

Kdo chce naší době rozuměti v plné její hloubce, musí čísti Zjevení sv. Jana. A také naopak: kdo chce rozuměti Zjevení sv. Jana, musí je čísti s hlediska naší doby. Teprve potom pochopí světo děj n ý a n a d z e m s k ý v ý z n a m e v a n g e l i a. Pochopí, co vypravuje Zjevení sv. Jana v mohutných obrazech o boji andělů s démony, o nadvládě zvířecího v dějinách lidstva, o konečném vítězství Beránka a o jeho posledním soudu nade vším, co se stalo a co se státi mělo. Pochopí onu vznešenou logiku neviditelného světa a jeho dějin ve všem tom, co náš viditelný svět zmateně koktá v samých zlomcích a protikladech, neznaje rozluštění ni smyslu. Teprve tehda hluboce pocítíme, co z n a m e n á o s o b n o s t K r i s t o v a p r o t e n t o s v ě t; co Kristus jak v člověku, tak v lidské společnosti osvobodil a co spoutal; co k hrůze i k útěše odhalil ze záhady zla ve světě a z tajemství Božího.

Kdo takto chápe evangelium, ten uzná, že majestátný obraz Kristův v dómu v R a v e n n ě nám usnadňuje představu o hlubokém smyslu a právu všech křesťanských dogmat. Otevírá ony široké obzory, které učením, životem a utrpením Syna člověka nás poučují, jak přemáhati dlužno životní touhy a síly. Všechna technická díla, kterými ovládáme přírodu, nejsou vskutku ničím, porovnáme-li je s vítězstvím nad lidskou přirozeností; s vítězstvím, které bylo příčinou všeho duševního rozmachu, jímž více než po tisíc let křesťanské kultury nynější lidstvo se živilo, a bez něhož všechno vnější ovládání přírody svádí je zpět k tisíckrát vystupňovanému barbarství.

Otevře snad postup moderní civilisace lidem oči, aby chápali smysl »K r i s t a v R a v e n n ě?« Snad

potom poznají, že Kristus není jenom majetkem některých sekt, nebo ubohým zbytkem dětských podání, nebo nějakým čistě osobním předmětem vkusu, který můžeme odmítnouti anebo zaměnit s Buddhou, Goethem nebo Marxem; ale že je smyslem všech lidských dějin, které k němu směřují, s ním a s jeho předchůdci vlastně teprve začínají, a jenom jím jsou vyplněny. Vždyť Kristus přece znamená druhé duševní stvoření člověka; bez něho člověk užívá duševního a technického rozvoje, aby byl zvířetější než samo zvíře. Kristem a v Kristu snáší se shůry duchovní síla v nekonečně bující pozemskou životní sílu a staví proti ní svůj kříž. A nikoli proto, aby člověk život zapíral, ale aby jej dokonale podmanil a dal příklad, jak vůli již více neusměrňovati zdola. A za to bude se nižší život mstít a proti tomu se bouřit, pokud budou lidé na zemi.

Moderní člověk jenom proto odmítá Krista, že stále ještě, aniž byl si toho vědom, jím je podpírán a chráněn. Protože ještě nepoznává Antikrista, který rodí se z rozkladu, v jeho posledních důsledcích. Moderní člověk nazývá křesťanství mythem, který před dnešním elektrickým světlem neobstojí. Nechápe, že všechny ty moderní pyšné »jistoty« žijí ještě z nesmírné síly a skutečnosti, které v tomto »mythu« spočívají a které ustanou v tom okamžiku, kdy bude vyčerpán poslední zbytek onoho ohromného duševního kapitálu. Potom bude znovu a to hrůzně člověku jasno, čím on opravdu jest, a čím jsou ony démonické síly, a čeho lidská přirozenost a lidská společnost má potřebí, aby mohla oněm mocím klásti

rozhodný odpor. Či není všechno, co nás činí duchovně silnými, výhradně působením oněch ohromných duševních hodnot, které byly zpečetěny nesmírnou obětí Kristovou?

Saám Nietzsche, ničitel jejich, nám jasně to pověděl. Volá k moderním lidem: »Zabili jste Boha. Ale ještě nevíte, co se stalo. Jaké moře jste vyčerpali, od jakého slunce jste odpoutali svoji zemi. Ta zpráva teprve jde a dosud nedonikla k vašemu sluchu.« Nietzsche vytýkal moderním, že sice rozbili náboženské dogma, ale mravní jeho důsledky opatrně si zachovali, ač naturalismus musil by je vésti ke zcela jiným závěrům. Takovou obojetnost nazývá »lživým mostem k zastaralým ideálům«. »Chci vás učit staré německé poctivosti.« Tak volá k nedůsledným volnomyšlenkářům.

A vskutku, století 18. a 19. pomalu podkopávalo základy křesťanské theologie, ale praktické důsledky rozkladu ještě neučinilo. V 20. století začínají domy pomalu se říti a celé rodiny za živa jsou pochovávány. Naši civilisaci lze přirovnati k ohromné továrně na elektrickou energii, jejíž hlavní stroj hrozí zastavením. »Zapomněli jste, že vaše hrozny jsou z mého vinného keře«; tak ve Zjevení sy. Jana praví Bůh oněm zaslepeným, kteří netuší, co je vlastním základem jejich »bezpečnosti« a tak zvané civilisace.

Všechna bouřná znamení na Východě i na Západě ukazují, že jdeme vstříc rozkladu všech lidských vnitřních hodnot. Čeká nás vláda kolektivního zvířete, diktatura nepřátelství, a my o posledních důsledcích všeho toho máme dnes sotva slabé tušení.

Mohou přijíti doby, kdy lidé budou vnikati do domů, aby se vzájemně rdousili; a ti, kdo to přechkají, budou o tom mluvit, jako by přišli z nějakého čajového večírku. Jedno je jisto: Žijeme v době, která ještě váhá rozvinouti všechnu logickou důslednost a odkliditi poslední překážky, odložití poslední stud. Nikdo neví, kdy nastane ono veliké zhroucení, které se děje ze vnějšku do vnitř, anebo z vnitřka do vnějšku. Jsou tu všechny podmínky, aby bylo založeno království duševně vystupňovaného zvířectva a duchovně prohloubeného barbarství.

Nedejme se nějakou a to přechodnou ustáleností nad bezedné půdě klamati. Dnešní člověk podobá se turistovi, který slézaje vysokou horu, se zřítí; ale ve svém pádu ještě nějaký čas se drží malého keře alpských růží. Potom řítí se dál, malá jedlička jej sice na chvíli zadrží, ale potom s ním řítí se do propasti. Konečně zastaví se na skále, ovšem — s rozbitou hlavou. My všichni budeme jednou poučeni o tom, co je základem lidské bezpečnosti. Všechno to žvanění věků o »osvícenství«, které vlastně bylo jen zatemňováním pravdy o lidské přirozenosti, ustane, a slepým i hluchým otevrou se oči a uši.

Věda o základech.

Kdo dnes nevidí, že staré, ctihodné vánoční verše: »Svět byl ztracen — Kristus zrozen« znovu do slova se vyplňují? Kdo nechápe, že tak zvaná »světu cizí« křesťanská tajemství nejenom pro jednotlivé duše, pro dům a školu, ale i pro národní hospodářství, pro světový obchod, pro mezinárodní politiku jsou jedi-

ným klíčem, aby byly rozřešeny jejich problémy?

Na to vše se zapomnělo proto, že dnešní lidstvo samo klamně cítí se spokojeným a nechce si uvědomiti, že propadlo té chvíli démonům, jakmile chce samo na sebe spoléhati. Poněvadž křesťanství v okovy demony spoutalo, věřilo se, že člověk ve své přirozenosti chce jen dobré a stačí pouze jej poučiti, aby znal správné cesty, aby dobro konal. Moderní psychologie ať vědomě či nevědomky slouží tomuto sebeklamu. Nevykoupený člověk zoufale brání se proti pravdě o sobě samém.

Jediné křesťanství je pravou vědou o lidských věcech, poněvadž nás poučuje o demonech a o tom, který jediný démonům poroučí. Co je národní hospodářství a co jsou politické vědy bez něho? Prázdné povídání o číslech a zřízeních; protože se v nich zapomíná na onu nejdůležitější skutečnost, která v oněch číslech a zřízeních se zračí.

Psychologie, sociologie, ano sama neurologie jsou jako hluché, prázdné slupky neznají-li učení o Gethsemaně a Golgathě. Co nám prospěje biologie, neznáme-li učení o nejvyšší Bytosti, která se zjevila na zemi? Co prospěje nám učení o mořském hlenu (Huxley, Hæckel) neznáme-li slova Božího: »Budiž světlo?« Neznáme-li slov sv. Jana: »A světlo do tmy svítí a tma ho nepoznala?« A že toto Světlo bylo zhašeno, stali jsme se zase prahlenem, chceme-li mluvit v duchu oné biologie.

Nejnovější věda tvrdí, že živá buňka je vlastně elektrický rezervátor; je přijímací stanicí pro ono nejvzdálenější a nejjemnější kosmické vyzařování; a

jediné jím žije, dokavad toto spojení není porušeno. Ano tvrdí se, že na základě této hypotézy podařilo se vyléčiti rakovinu rostlin i lidí.

Křesťanská theologie tuto nauku přijímá obrazně a táže se: Zda pak tušíte, že lidská duše žije jen stálým spojením s nekonečně vyšší energií, nežli hmotná buňka? A vtělení věčného Slova — s onoho hlediska vzato — nám potvrzuje, že sestoupila nejvyšší a tvůrčí duchovní moc do vnímavého lidského příbytku? Zda chápete, že všechno to spojení přestává, jakmile ono spojení je rušeno, anebo přijímací stanice poškozena?

Obrazy starých mistrů znázorňují, jak za tím, kdo Duchem svatým je osvícen a proniknut, vždy kráčí anděl, nesoucí kříž. Může snad jinak býti? Může jinak díti se Světlu, jež chce osvítiti temnoty? Utrpení Kristovo je plnou životní skutečností, v níž je utrpení k nejvyššímu dramatickému vypjetí vystupňováno.

Zde již nelze říci: »Ty souhlasíš, já popírám.« Nikoli. Zde je nejvyšší a naprostá pravda, a čím více kdo jest této pravdě dalek, tím více se vzdaluje od poznání, které může ho zachrániti. Zde není na místě nějaká povrchní snášenlivost. Výmluva, že pravý prsten není nalezen (autor tu vzpomíná na Lessingovu divadelní hru: Moudrý Nathan), neplatí. Ó, pravý prsten je zde, a kdo hledá, nalezne jej.

Evangelium je vědou všech věd. Neboť jedná o pravdě všech pravd. Z nich, ozářených nejvyšším světlem, člověk žije. Evangelium počítá s poruchami, jimiž toto vyzařování je v pozemském ovzduší vystaveno; počítá s přirozeností hmoty, v níž vniká, ji prosvěcuje a chce ji učiti, jak ji podma-

niti vyššímu světu. Ono odhaluje tajemství, proč člověk chce jednati proti božskému, o převaze hříchů a jejich následcích pro tělo i pro duši, následcích v dějinách, v hospodářství, v politice i v kultuře. Učí nás, jak Bůh odpovídá těmto následkům.

To vše není pouze »svatá noc«; ale zároveň nejjasnější den, nejživější skutečnost, počátek a konec, střed všeho, co se děje; kapitál všech obchodů, záruka všech smluv, lék pro všechny nemocné; je základem ústavy pro všechny státy, základ všech základů. Kdo nechce to viděti, ten nevidí slunce a považuje za slunce a hvězdy pouliční lampy.

Naše zpronevěra.

Ve svých tichých vážných chvílích míváme pocit, že všechno, co mluvíme a konáme znamená zpronevěru na něčem Vyšším a Hlubším, co žije v nás. Co jenom ve zcela posvátných okamžicích v nás se projevuje. V oněch řídkých okamžicích, kdy sami povznášíme se nad sebe a nedáváme se strhnouti vnějšími okolnostmi, a nedáme se opájeti svými smyslnými žádostmi.

Ale také zkušenost nám praví, že ono Vyšší v nás v tom okamžiku, kdy se má projevit činem, již zesláblo a zhrublo všemi možnými vlivy života, bázní před lidmi, sebeláskou a jinými klamnými činiteli; zkrátka vlivem hmotného a viditelného na naši duši.

V našich projevech života jako osten skrývá se tichá předtucha, že vše co konáme je jen matný, ne-

dostatečný projev toho, čím sami býti a co činiti máme, a co by jediné bylo pravým výrazem našeho původu a našeho určení. Či nejsou skutečně všechna naše slova a skutky, kdykoli přicházíme ve styk s lidmi, jenom ohlasem oněch dojmů, jež jiní vyvolali svými slovy a skutky v nás? Jak zřídka máme odvahu, zcela svobodni a nezmateni mluvit a jednati z nejhlubších pramenů vlastní duše! A nežije v naší touze po Bohočlověku také přání, aby duchový svět bez překážky vstoupil v tento náš pozemský svět hmotný?

Čím více se vmyslíme ve své zkušenosti, tím jasněji si uvědomujeme, že tento viditelný svět, v němž žijeme, trpíme a v němž umíráme, není pravý a jediný svět, ale pouze hrubší hmota, v níž se chce vyjádřiti a projevit vyšší a čistší svět, v kterém není prostoru ni času, a který je vlastní pramen našeho bytí.

»Naše myšlenky a city«, praví Joubert, jsou pouze začátky našich myšlenek a citů, které v jiném světě čekají svého vyplnění. Cit lítosti je pouhým začátkem; k čemu slouží, to jednou poznáme teprve v druhém světě.«

Plato srovnává stav naší duše s osudem antického boha Glauka, který byl zaklet do mořských hlubin: »Kdo jej tam spatří, nemůže poznati jeho bytost. Jeho údy jsou znetvořeny a vlnami ze své původní polohy vykloubeny. Jiné části nově mu narostly; mušle, bláto a kamení naň se nakupilo, tak že spíše podobá se netvoru nežli vlastní své přirozenosti. V takový stav upadla i duše nesčetnými různými vlivy. Její pravou podstatu poznáme teprve tehdy, když se vypracujeme z mořských hlubin a setřeseme se sebe kamení a mušle.«

Dávné učení o zpronevěře lidské duše, o hříchu dědičném má hluboký a stále platný smysl. Ten pochopíme, když začneme uvažovati o své vnitřní zkušenosti a obecné zkušenosti nynějšího lidstva. Zvíře žije ve zdravé souřadnosti všech pudů a řídí se při každém jejich projevu instinktem vyšších zákonů, kterých není si vědomo. Ale člověk ve svých dějinách ocitá se ve chvíli, kterou bible nazývá pádem lidí. Jeho rovnováha je zcela porušena a to nejen mravně, ale i také ve své tělesnosti. Poněvadž naše duše přestala býti opravdu duchovní, není také naše přirozenost již přirozenou. Je zbloudilými duševními silami štvána. Ve svém sebevědomí zvráceně povznesena. Stala se perversní. Co mělo sloužiti, poroučí; co mělo poroučet slouží.

To je hlavní nemoc člověka. Ta je vlastní příčinou všech nervových nemocí. Neboť nervy bývají teprve tehdy porušeny, když duše ztratila smysl pro souměrnost a nadřaděnost jak v dobrém, tak ve zlém. O tom jedná celá filosofie Platonova a také nejhlavnější část indické moudrosti. Ale jenom křesťanství pochopilo význam této zpronevěry duše. Antika a Orient hledaly příčinu zpronevěry v hmotě, v přirozenosti, v říši pudů. Zatím však po pravdě spočívá v duši, žijící ve světě viditelném; v její náklonnosti považovati pouze viditelný svět za skutečný, opravdový, živý a jeho popudů poslouchati, místo toho, aby duše zůstala věrna světu neviditelnému a řídila se zákony z tohoto neviditelného světa. Proto řekl kterýsi platoník, jenž obrátil se ku křesťanství: »Platonovy ideje jsou vznešené, ale nevyvolávají v nás stav kajícínosti.«

Plato vidí v přemíře lásky pozemské odpadlou a zbloudilou vyšší duchovní lásku, která vlastně směřovala k nebeskému dobru a propůjčovala svůj nebeský lesk některému pozemskému předmětu. Pro všechnu moderní dobu po osvícenské periodě není příznačný hrubý materialismus, ale v kult hmoty zbloudilá duše. Za všemi moderními pobloudilostmi a přehnanostmi, za nacionalismem, kultem státu a militarismem vězí náboženství, jež ztratilo svůj cíl.

Všechna romantika není než růžový červánek, který ještě vrhá zapadající slunce náboženství na všechny pozemské předměty. Proto může jenom hluboké náboženské oživení světa, v němž se projevuje pravá víra, překonati onu zaujatost, v níž dnes lidé utápějí se v hodnotách druhého a třetího řádu; v hodnotách, které svoji míru, svoji pravost a řád mohou jenom získati z věčných statků.

Útěk před skutečností.

Kterýsi francouzský autor praví: »Řecko pro tehdejší civilizaci filtrovalo, pročistilo stvůry Orientu.« To je zcela správné. Ale je jiná otázka: Zda toto estetické zjemnění a zastření nestvůrného, d'ábelského, lidem nepřátelského, co z orientálních chrámů tak divoce a příšerně na nás hledí, je opravdu žádoucí a užitečné. Vždyť tyto stvůry opravdu žijí; v nás i mimo nás. A těžce mstí se tomu, kdo jich nevidí a viděti nechce; a kdo se nepřičiňuje, aby je učinil neškodnými.

Řecko bojovalo estetikou proti oněm stvůrám, pro-

tože nemohlo jich přemoci s mravně-náboženského hlediska. Také Goethe byl Řekem, když peklo pokryl květy. On nedovedl ho chápati; proto se mu daleko vyhnul. Ale křesťanství dalo člověku odvahu, aby d'ábelské příšery pozoroval beze strachu a doznal, že takové stvůry skutečně existují.

Křesťanství však mu také skýtá prostředky, aby je přemohl a sebe zachránil. Proto znovu vidíme na středověkých katedrálách příšery a demony, které Orient stavěl před své chrámy, aby člověku připomínaly jejich plnou skutečnost; aby jej upamatovaly, že v tomto hrůzyplném světě nemůže a nemá postrádati ochrany nebeských mocností.

S počínajícím humanismem, v době renaissance, začíná řecký poměr k pekelným mocnostem znovu oživovati. Místo aby se staral, jak d'ábly vyhnati, dává se s podzemním světem do hovoru. Sociologie a pedagogika tento svět vůbec popírá; nastala doba, kdy člověk je vůči nim zcela odzbrojen. A není náhodným, že toto odzbrojení člověka proti mocnostem děje se současně s horečným vnějším zbrojením světa, a to všech proti všem.

Toto popírání, nebo zastírání moci oněch příšer v lidském životě, zahrávání si s pekelnými mocnostmi — místo aby člověk pociťoval z nich hrůzu — je vždy znamením, že poklesly a vybledly všechny metafysické pravdy. Tam, kde si člověk živě uvědomuje druhý svět, tam zmocní se ho instinkt, otevrou se mu oči pro všechnu tu skutečnost, jak rádí a usilují demoni o tento svět.

Křesťanští malíři pekla nevymyslili. Táž křesťan-

ská víra, která nám otevírá vyšší svět, posiluje naše oči, pro vše, co v nás i kolem nás směřuje k podzemnímu světu. A to dráždí moci, Bohu odcizené a Bohu nepřátelské, k mohutnému společnému útoku proti tomu světu. Tu jde o největší dramatické vystupňování sobě nepřátelských mocností.

Ve všem, co dnes se nazývá moderním nazíráním, vidíme nesmírnou povrchnost. Stejně se zapomíná jak na hořejší svět, tak na svět dolější. To rovněž platí o dnešních názorech o světovém míru a jeho podmínkách. Vybledlý a abstraktní idealismus má v nich hlavní slovo a chce obnoviti svět. Ale nemá ni nejmenšího tušení o pravé podstatě tohoto světa, ni o tom, co jediné může jej zachrániti.

V celé té moderní práci o mír jsou »stvůry filtrovány«. A proto také obranné prostředky proti válce, které se doporučují, stejně jsou filtrovány. V takovém ovzduší daří se stvůrám jako nikdy před tím. A ony jednoho dne neočekávaně se objeví »k čaji o páté«.

Chesterton praví: »Nebezpečí naší doby nespočívá v nepravostech, ale v tom, že ctnosti se zbláznily.« A to platí též o mnohé pacifistické ctnosti, která nevěří ve stvůry a chce je potíratí bezmocnými prostředky.

Když andělé neslouží Bohu, ale chtějí na vlastní pěst dělati andělskou politiku, nadělají více škod, nežli všichni d'áblové dohromady.

Mužská energie.

Michelangelo na jedné části svého slavného »Medicejského pomníku«, která zobrazuje typ čínorodého, statného muže, vytesal ženu, jež spí u jeho

nohou. Je zcela bezvědomá; ve spánek pohroužena tak, že její údy, jak Hermann Grim v Michelangelově životopise poznamenává, podle zákona tíže klesly, jako vidáme u těch, kdo spí v železničním voze.

Co je tu vysloveno? Proč neleží spíší žena u nohou muže tiše přemýšlejícího, rozjímajícího?

Poněvadž právě muž, který silně a pevně zasahuje v život, je ten, u něhož hluboce usíná smysl pro věčně ženské, pro svědomí, soucit, pro láskyplnou něžnost a trpělivou výchovnost. Jakmile chceme býti mužsky energickými, příliš rychle zmocňují se nás základní síly nižšího světa, tvrdé a kruté instinkty tělesné přirozenosti, pro niž jednotlivý život nic neznamená a jež za úpění a lkání všeho stvoření jde neúprosně svojí cestou.

Všichni hlubocí myslitelé a znalci lidí vycítili tuto tragiku mužské energie. A nelze vznešený, starobylý zpěv benediktinů »*Salve regina* — Zdráva's královno« slyšeti, aby se muže nezmocnila touha po překonání kletby, která lpí na mužském jednání a chování, není-li posvěceno tím, co nazýváme kultem mariánským. Tento vliv mylně pocítujeme jako něco, co překáží a omezuje stále ku předu se řítící mužnou sílu. Ale ve skutečnosti je to kouzelná moc, která odstraňuje naší tvůrčí práci, ony nejhorší překážky, které pocházejí ze zapomenutého neviditelného světa a které na konec spojují se v trestající síly proti našemu slepému kvapnému jednání.

Chvalořečníci našeho technického věku vidí ve Faustovi, který jako inženýr odnímá moři půdu a mění je v role, rozřešení celého faustovského problému. Tím, že se věnuje užitečné práci na prospěch

lidstva, má se také snaživý člověk vykoupiti, zbaviti viny. A zatím právě ve službě takových velikých věcí dopouští se každého dne a každé hodiny, ve velkém i v malém, nejtěžší viny, ano nejnebezpečnější viny, protože ona ničeho neví o lítosti a má za to, že dosti učinil a vinu smyl »prací na prospěch celého lidstva«.

Jen potud dojde člověk smíru, pokud vyprostí se v duši z vlivu p o d z e m s k ý c h m o c n o s t í, spoutá je v okovy a vyloučí je z řízení lidských osudů. Proto líčí Goethe v druhém dílu Fausta tragickou vinu Fausta, bezohledného inženýra, který ve jménu pokroku dává zapáliti cizí majetek. Tím symbolisuje jedinou vysvoboditelskou moc té, kterou oslovuje »Mater gloriosa«. »Paní, světa vládkyně, kde tvůj azur svítí, dej mi v jeho hlubině tajemství tvé zříti!«

Pouhá mužská síla to nevytvoří. Také ani v utváření lidské společnosti, ni v hospodářství, ni v politice. Vždyť lidská organisace je tisíckrát něco více, než technika a kázeň. Ona žádá překonání t e m n ý c h m o c n o s t í p o d z e m n í c h m o c n o s t m i n e b e s k ý m i. Jinak nastane exploze, výbuch tam, kde měla býti organisace.

Král Kreon považuje sebe sama za stát a trestá Antigonu, která hrstí země posypala mrtvého. Ale v té hrsti země je více státního práva, více spojení člověka s člověkem, živých s mrtvými, neviditelného s viditelným, více upevnění lidské společnosti, nežli ve všem tvrdém jednání a bezohledné moci. Energie, která je plna ohledů, je soucitná, plná šetrnosti, plná trpělivé výchovnosti; má více činorodé síly, nežli neukázněná, umíněnost prudké vůle, která vyvěrá z hrubé síly zvířecího světa a vždy působí rozkladně.

Energický muž, který nemá svědomí, je auto, které nemá šoféra. Řítí se proti zdem a stromům, a člověk na konec s rozbitou hlavou leží pod hořícími troskami.

V Americe, kde dobře rozumějí imponderabiliím, skrytým a nepostižitelným vlivům — protože hranice technické výroby až do krajnosti se rozšířily — ustanovují velké firmy »sociální jednatele«, aby vřadily mezi správce a pracovní personál urovnávající a směřující duševní síly. A tento »věčně ženský« prvek musí být v organisující činnosti mužovu více než kdy jindy do duše včleněn, má-li on svému úkolu dostáti.

Mužská energie a autoritativní posláním není vždy příznivo tomu, co se jmenuje »esprit de finesse«, duchu jemnosti. Proto praví bible: »Co zdá se velkým před lidmi, je ohavností před Bohem«. A Dostojevský mluví o »administrativní ekstasi«, o pořadajícím vzrušení. Pozorujte průvodčího v elektrické tramvaji, který učí kolegu, jak má proštipovati jízdní lístky. Ihned jeví se autoritativní výraz v jeho chování a jeho tváři. Mnozí lidé nedovedou býti představenými. Místo aby svoji zodpovědnost stavěli jaksi v pozadí, stupňují ji ve svém výkonu v nesmírné sebevědomí; neporoučejí pouze věcně, ale zneužívají svého úřadu k nadýmání vlastní osoby. A tím zatěžují sebevědomí poslouchajícího tak, že ten vidí osobu poroučejícího a ne objektivní úkol a kloní se k rebelii, ke vzdoru.

Proto je umění poroučeti velikým uměním sebezpoznání a sebevýchovy, ať se jedná o stát, církev, továrnu, rodinu, nebo jen o světnici dětí. Proto je zachovávání a udržování

míru těžkou úlohou a žádá velmi mnoho osobní kultury. To znamená, že člověk spojí svoji mužskou energii s tím, že se vmyslí v nitro druhého, ať je to již podřízený, anebo ten, který jinak myslí anebo něco jiného chce, nežli my. Přemnozí lidé jsou parasites, příživníky lidské společnosti. Oni si neuvědomují, že mají ve svém postavení moudrým a dobře promyšleným způsobem jednání cílevědomě lidskou společnost vychovávat; svoji vlastní motorovou sílu socialisovati a humanisovati, a tak onen neviditelný svět přátelsky si nakloniti. Nikoli; oni chtějí jen panovati a v této úloze si libovati. »Po nás potopa!«

Za nynější poměry ve světě máme co děkovati působení »mužské energie«, jež zapomněla na Boha. Chceme požívatí všeho požehnání lidské společnosti, ale sami nepřestáváme nespolečensky mluvit, psát a jednati. A tak vstupujeme v století, kdy nám za to bude bez milosrdenství jednou předložen účet, budeme těžce pykati.

Základy míru.

Volnomyšlenkář a sociolog Auguste Comte každý večer četl v knize Tomáše Kempenského »O následování Krista«. Považoval tuto knihu za vůdce a vychovatele lidí každého náboženství, kterým na tom záleží, aby sami pravým poznáním sebe sama a vlastní vnitřní sebekázní se povznesli z pouhého přirozeného stavu, který znamená válku všech proti všem, ve skutečný stav společenský, mírový.

Čti slova Tomáše Kempenského a taž se, zda to nejsou slova monumentální. Bez jejich pochopení každá práce pro mír vznáší se ve vzduchu a skrytý boj tak dlouho pod zevnějším pořádkem bude dřímati, až jednoho dne propukne ve zjevné, mocné plameny a objeví se krvavá skutečnost tam, kde dosud vládla jen lež o míru a všechny jiné způsoby vylhané civilisace. Tam v kapitole o dobrém a mírumilovném člověku se praví:

Nejprve dbej, a b y s m ě l p o k o j s á m v s o b ě; pak budeš moci zjednatí pokoj také u jiných.

Člověk mírumilovný jest na světě více platen, nežli veleučený.

Člověk ovládaný svými náruživostmi obrací i dobré ve zlé a snadno svolí k zlému.

Dobrý, mírumilovný člověk obrací všechno k dobrému. Kdo sám v sobě žije v míru, nikoho nepodezřívá. Ale kdo sám jest nespokojen a podrážděn, bývá zmítán všelijakým podezříváním. Ani sám nemá v sobě pokoje ani jiných nenechá na pokoji.

Mluvívá často, jak by mluvití neměl; a opomíjí, co by měl vykonati ve vlastní svůj prospěch. Pozoruje často, co by měli konati jiní, a sám zanedbává, k čemu je povinen. Ukaž tedy svoji horlivost nejprve sám na sobě, a pak budeš moci právem horliti na své bližní.

Sám umíš své skutky pěkně omlouvati a okrašlovati, ale omluv jiných lidí nechceš připustiti. Jedině spravedlivé by bylo, abys na sebe žaloval, ale bratra svého omlouval.

Chceš-li, aby jiní lidé měli s tebou strpení, měj je s nimi i ty sám. Viz, jak daleko jsi ještě od pravé

lásky a pokory, která se nemusí na žádného hněvati ani horšiti, než jen na sebe sama.

Není nic zvláštního žítí v pokoji s lidmi dobrými a tichými; neboť to se přirozeně zamlouvá každému, ježto každý má rád pokoj a větší lásku chová k těm, kteří smýšlejí jako on. Ale dovede-li kdo v pokoji žítí s lidmi povahy tvrdé a převrácené, s lidmi beze vší kázně, nebo s takovými, kteří se mu protíví, toť vzácná milost, a takový člověk počíná si mužně a šlechetně.

Jsou lidé, kteří žijí v pokoji i sami se sebou i s jinými. A jsou i tací, kteří ani sami pokoje nemají, ani jiným lidem ho nedají; jiným jsou jen na obtíž, a sami sobě nejvíce.

Všechn pokoj náš v bídném tomto životě záleží spíše v tom, abychom dovedli pokorně snášeti protiventství, nežli abychom vůbec nic protivného nemusili zakoušeti.

Kdo umí nejlépe trpěti, bude také míti nejvíce pokoje. Takový člověk jest vítězem sám nad sebou a pánem světa; je přítelem Kristovým a dědicem nebes.« (Kniha II. hlava 3.)

Tato slova Tomáše Kempenského netýkají se pouze náboženského člověka. Ale mají co činiti všude, kde se zakládá řádná lidská společnost, kde jde o řádnou státoobčanskou výchovu, o nejdůležitější socialisování protisociální lidské přirozenosti.

Pacifismus, snaha o založení světového míru, není pouhý výsek, jediná nahodilá část lidských kulturních snah. V něm jedná se o základ všech základů; bez nichž je vše jiné pouhé zdání a klam. Zde jedná se o to nejjednodušší, ale též o to

nejtěžší v každé domácnosti, v každé společnosti, v každé kanceláři. Všude tam, kde jde o správné vyrovnaní protilehlých vlastností, zájmů; o veliké umění, jak to, co jinak se vytvářelo a jinam směřovalo, náležitě spojití a vésti k vyšší jednotě.

V nás všech hluboko spočívá válka; Kainova závist proti Abelovi, Saulova žárlivost na Davida, prudký hněv proti cizí vůli, která křížuje naše úmysly; kousavá nesnášlivost proti každému, který nosí jiné barvy a jiná péra. Taková je celá tragika, že lidé buď si nerozumějí, nebo špatně rozumějí.

Proto musí lidská společnost všudy začítí tím, co Tomáš Kempenský žádá. Jenom tak budeme organisovati a socialisovati. Kdo tuto úlohu přezírá, ji odkládá, jí pohrdá, ten brzy dočká se toho, jak nezkrotná démonická zloba lidského zneprátelení vyhodí do povětří všechna jeho díla.

Mír v domě.

Řecký filosof Plato praví: »Krotíme lvy a tygry, ale své divoké vášně pouštíme jako dravá zvířata i proti svým nejbližším lidem.« Je snadným cizí lvy a tygry zavřítí do papírových klecí pacifistických teorií. Ale je velmi těžkým divoké šelmy vlastního nitra spoutati do želez a s nejbližšími domácími, jakmile se ukáže různost názorů, vyrovnati se bez mručení lva, bez hlozmožného zavření dveří a bez zvýšení své teploty. Je často nesnadným rozpory, jež vznikly z rozdílnosti charakterů a tradice, tak rozřešiti, aby se předešlo těžkému porušení rovnováhy a vypovědění domácí války.

Muž a žena sváří se o tom, zda dlužno na vzdorné, umíněné dítě působiti mírností nebo přísností. Dospějí oba ke smírnému dorozumění? Anebo k diktátu, za nímž bude se skrývati tichý odpor a zbrojení, a dojde mezi nimi k třicetileté válce? Jindy muž a žena sváří se mezi sebou o to, kdo má právo v dětských věcech rozhodovati, a jsou při tom daleko ostřejší nežli byly děti. A vůbec, co je lidí dospělých, kteří se mezi sebou svářili, a potom sami k vlastní hanbě, každý ve svém pokoji, musí si doznati, že ani o jeden milimetr nevyrostli nad dětskou světnicí.

Za světové války dospělí všech národů mluvili a psali proti sobě jako dvanáctiletí chlapci z ulice. A od té doby styk lidí mezi čtyřmi stěnami podobá se bubnovému ohni, ručním granátům a v umělé mlze šířené lži.

To je znamením abstraktního a bezduchého pacificismu, který nechce chápati, že ve světě jenom pronikne, co dříve ve vlastní rodině se uplatnilo a osvědčilo. Neboť co je platno, přijímati vřelá blahopřání za nádhernou mírovou řeč, když sousedé v domě slyší, jak v řečnickově příbytku jest ustavičná hádka. Anebo zásadní pacifista křičí do telefonu na přepracovanou telefonistku jako nějaký admirál v námořní bitvě. Anebo na každou kritiku odpovídá jako chrlič ohně.

Rodina je buňkou lidské společnosti. A to také v tom smyslu, že právě v ní vlastní problém založení a zachování míru při rozmanitých, protichůdných povahách, v celém nesnadném prostředí se prožívá a zkouší. Kdo doma zůstal trčeti v strohém militarismu, ten si nemyslí, že někde na světě bude zářiti pacificismem.

Jsou militaristé, kteří ve styku se svými ukazují více ukázněnosti v tónu a více zdvořilosti v srdci, než mnozí pacifisté, kteří se domnívají, že doma mohou si již popřát volnosti, jenom když venku ve světě pracují tiskařskou černí proti militarismu. Všichni jsme křehcí lidé, mluvíme a jednáme hruběji než sami chceme. Ale jde o to, abychom to doznali a také se zastyděli. Jenom tím vše odčiníme a umožníme pokrok.

Zachování míru je velikým uměním. A jenom ten, kdo o tom doma přemýšlí a vychází od domácích obtíží, pochopí celý problém v jeho podstatě a chopí se pravých prostředků.

Prvním z nich je: aby každý zůstal ve svých hranicích a měl ohled na hranice druhého. U Euripida praví královna: »Věděla jsem, kde mně náleží vítězství nad ním, a kde náleží jemu vítězství nade mnou.«

Druhým prostředkem je, abychom v posuzování a ve svých požadavcích šetřili sebevědomí druhého. »Ménager les amours propres«, nazývá to Francouz. A odtud všechna jeho zdvořilost. A k tomu ovšem též náleží, abychom odhodlaně přiznali vlastní své slabosti a chyby.

Třetím je, abychom zvolili pro vzájemné dorozumění pravou hodinu, kdy sám člověk se nezlobí a druhý je ve správné duševní rovnováze. To je alfa a omega každé pedagogiky.

Čtvrtým prostředkem je, abychom netajili druhému svoji k němu lásku a vždy znovu mu projevovali, proč si ho vážíme; že máme k němu důvěru a úctu.

To je jako jarní déšť, který dává vzrůst záhonům konvalinek.

Pátým je: hledati střední cestu, vyřešení, jak obě strany dojdou svého práva a zachovají svoji čest.

Šestým je: V zásadních věcech býti skálopevným a neustupovati ni o píd'. Jenom tak uchráníme mír. Západní Locarno nebo východní Locarno vedou jen k válce. Zásady, jejich hranice, nelze revidovati, jinak vedou jen ke zmatkům a pokušením.

Problém míru vždy se zdá zdlouhavým, nudným těm, kteří jen teoreticky a abstraktně mluví o instituci míru. Ve skutečném životě národů, při různých temperamentech, tradici, zájmech, právech a názorech, založiti mír, a to nikoli shnilý mír za každou cenu, ale mír, který bude spravedlivý, který dbá skutečného poměru statků a nároků, to je nejobsaáhlejší a nejdůležitější problém všeho lidského bytí.

Organisace světa a dobrota srdce.

Úhlavní nepřítelkyně Napoleona Bonaparta, madame Reémusat, vypravuje ve svých Memoárech tuto milou historku: Napoleon zdržoval se v Egyptě, když jej žádal Barras, člen francouzského direktoria, aby přijel do Paříže a udělal tam pořádek. Jeho loď následoval anglický křižník. A ten nedaleko Marseillu vypálil na palubu francouzské lodi první dělovou ránu. V tom spadl ze stěžně jeden plavčík (matros) do vody.

Kapitán lodi poručil, aby se jelo rychle jenom dále, poněvadž jde o důležitější věci, než aby pro jednoho

plavčíka loď se zastavila a posláni generála Napoleona nyní, když přístav je již tak blízko, bylo by ohroženo. Ale Napoleon poručil: »Nikoli! Zastavte a zachraňte muže.«

Napoleon, diktátor, který obětoval statisíce životů, když to účel naprosto vyžadoval, měl bdělé oči a soucitné srdce pro malé lidi svého okolí; byl pozorný a vděčný vůči těm, kteří jej osobně obsluhovali. Zachovával bez újmy na svém vysokém důstojenství a na autoritě onu lidskou »égalité«, rovnost. Projevoval často nějakou otázkou nebo ohleduplností, a to uprostřed všech svých prací k těm, s nimiž měl úředně co činit, svoji osobní účast. A to mu získalo i srdce hraběte Ségura, který jej zprvu nenáviděl a potom jej doprovázel do Berlína. A tento zájem a účast na osudu jiných byla snad oním osobním tajemstvím a kouzlem, že Napoleon strhl na sebe lásku a nadšení zástupů.

Kdo nemá tuto velikou pozornost, pamět, ohleduplnost, vděčnost, ten nenarodil se, aby byl skutečným vůdcem. Nikdo neodpuze a není trapnějším, než t. zv. úřední, suší lidé. Ti pro samé objektivní chladně upjaté chování nemají smyslu pro své okolí. Neumějí svého koně pohladit na krku, zapomenou na kousek cukru, nemají slova pochvaly pro lidi v domácnosti, ni smyslu pro práci ženy; dají si bezcitni sloužiti lidmi již unavenými, lhostejně odpovídají na pozdrav. Nemají pro »malého člověka« dobrého slova ani nepatrné pozornosti; bérou vše suše a věcně, nevěnují svým spolupracovníkům žádné účasti. Nechají svého šoféra bez povšimnutí mrznouti, na nosiči svých těžkých zavazadel vždy skrbli, ale na vlastní komfort a pohodlí obětují nesmírné sumy. A přes to všechno

se domnívají, že jejich práce a chování je milé lidem i Bohu.

Organisování lidstva a добрota srdce náleží k sobě daleko více, nežli pouzí technické tuší. Nepatrná a téměř nepovšimnutá lidskost v nejmenších věcech, ohleduplná pozornost vůči těm, od nichž nemůžeme čekati žádné protekce, míti chvilku času pro tyto věci, byť by nám žádného času nezbývalo, to je oběť pro vyšší svět, nežli jsou záležitosti tohoto světa. Taková zdánlivě malá pozornost blahodárně a s požehnáním vrací zpět těm, kterým se dostalo té přednosti, že šli za hlasem srdce místo aby se dívali na hodinky.

Nedaří se organisace tomu, kdo si neshromáždil pokladů z oné vyšší říše. Není pravé organisace tam, kde člověk nedovede se odmysliti sám ze sebe a vmysliti se ve svět druhého. Pouhé »esprit de géométrie« ne-
dostačí, jestli k němu se nedruží »esprit de finesse«. Jenom tak se podaří a nesmírně získá, co pouhou technickou organisací nelze dáti dohromady.

Bůh světla Apollo hrál na lýru, aby tak pomáhal králi Admetovi stavěti městské hradby. A hle, kameny samy kladly se na sebe. A tak je v organisování: tón je to, který nebeské hlasy a božské světlo vdechuje v chápání a projednávání lidských věcí, a nikoli dílovedoucí zedník, ani cement, ani systém taylorismu, ani nauka o umění stavitelském. Jenom ten, kdo občas z práce své vyjde, může skutečně pracovati; jenom kdo může čas ztratiti, čas získá; kdo není vypočítavý a činí správný rozpočet, kdo je opravdu lidským, slouží dobré věci.

Dva mostní oblouky.

»Neodporujte zlému!« Jak často těmto slovům špatně se rozumí! A je nemožno, abychom slovům Kristovým správně rozuměli, nemáme-li na paměti, že každé jednotlivé slovo Kristovo teprve jinými jeho výroky nabývá svého pravého smyslu.

Moudrost evangelia je vždy jako most, který má dva poloviční, o sebe se opírající oblouky, jež ze dvou protějších břehů k sobě se klenou.

»Blahoslavení pokoje milovní«, praví Kristus, a zároveň prohlašuje: »Nepřišel jsem přinést pokoj, ale meč.« Zdánlivě oba výroky nelze sjednotiti. A přece není možno životní pravdy, které mají vystihnouti složitost lidských poměrů, jinak vyjádřiti nežli v protivách. V protilehlých výrocích, které se vyřeší a spojí, jakmile si umědomíme, že každý z nich je poloviční oblouk, který vystihuje jednu nepopíratelnou stránku skutečnosti, ale ke svému doplnění, objasnění, aby mohl tvořiti celý most, a pozemský nákladní vůz bezpečně přes něj měl jeti, musí se opírat o druhý poloviční oblouk s druhého břehu.

Je pravda: »Blahoslavení, kteří milují pokoj.« Ale stejně je pravdou, že ve skutečném životě jsme nuceni vyznati a rozhodnouti se tak, že to vede k nejtvrdším odloučením se i od našich nejbližších domácích lidí, často k nepřátelství, k nenávisti a k pronásledování. Neboť není nejvyšším statkem mír. Pravda je nade vše; a teprve z ducha pravdy může se zroditi a vykvést pravý mír.

A zase praví nám Kristus: »Nevíte, koho ducha jste.« A přece kolik hněvu a tvrdé pomstychtivosti, mnoho-li divokého sporu o tom, kdo má právo, kolik chladného přeceňování a vynášení se stále se mísí do našeho boje za pravdu! Nemůžeme často dosti bdělými býti sami nad sebou.

A na druhé straně: Kolik zbabělosti, ospalosti, pohodlnosti vyvolává v nás touha, abychom nevybočili a nezkazili si příjemné přátelské vztahy, skrývá se za naším přáním po míru. Tu stihne nás jako šlehnutí bičem slova: »Kdo miluje otce a matku více nežli mne, není mne hoden.« To platí též pro nespořádanou lásku k vlastnímu národu.

Teprve evangelium jako celek skýtá nám jasné porozumění jeho pravdám. Jednotlivé slovo, vytržené z celku, je propastí, ve které se můžeme sřítiti až do nejspodnějšího pekla. Každá jednotlivá pravda evangelia, odloučena od celku křesťanského učení, je dynamitem, který rozmetá duši i společnost. Totéž platí o lidských právech, jakmile se odloučí od práva Božího na člověka. A stejně platí o právu sebeurčení, jakmile se odloučí od zodpovědnosti za určení druhého.

Stejně to platí o slovech Kristova kázání na hoře, s nimiž jsme tuto úvahu začali: »Neodporujte zlému!« Již napřed je jasno, že tímto slovem se nepřikazuje ani lenivá lhostejnost, ani se nezakazuje duševní odpor proti zlému. Vždyť přece žádná moc na světě nekladla tolik odporu proti zlému jako křesťanství. Způsob, jak odporovati zlému, a který křesťanství odsuzuje, je odporovati čistě zvířecí pudovou reflexí, již každý živý tvor odpovídá na

útok nebo na cizí zásah do jeho sféry. Křesťanství nezapovídá odporovati zlému; ono chce pouze tento odpor zbaviti každého zvířecího pudového způsobu, nečistého reflexního vzrušení instinktů po odvetě a mstě. Náš odpor má býti zcela prost cizího příkladu.

To je pravá emancipace, vymanění se člověka od spolučlověka. Bez toho nejsme vyproštěni, abychom sami se nenakazili bezprávím, a mohli se zdarem působiti jako osvícení proti neosvíceným a zaostalým.

Již děti dobře vědí, oč se zde jedná. Táži se: »Odkud to, že je tak těžko ve sboru zpívati druhý hlas?« Odpovídají: »Protože nás to svádí zpívati melodii prvního hlasu.« Tak jest to i při slovní potyčce. První nakazí druhého. Druhý upadne ve způsob jednání a chování prvního. Křesťanství nám ukládá, abychom zachovali vlastní hlas a tón, bez ohledu, co činí druhý.

Úplně se vymaniti z ducha cizího útočníka je proto právě nutným, abychom mohli odporovati vši svojí energií a tak nepropadli zvířecí pudovosti a cizímu příkladu. K á z á n í n a h o ř e n e n í o c h r o m e n í m síly, ale je to jako křest, očista odporu proti zlému. Je to osvobození duševní energie od energie pudové odplaty. Odpor v duchu křesťanském dovoluje užiti i fysické, tělesné energie, a nezakazuje elementárních prostředků obrany užiti tam, kde dosud ony jsou nenahraditelné. Ono jenom nás chrání, abychom se nenakazili nižšími mocnostmi a připomíná nám spásu vlastní duše, za kterou je všechno naše jednání zodpovědno a na niž právě tehdá máme mysliti, když je nám nejvíce zápasiti proti zlu ve světě.

Lidská měkkost a křesťanská tvrdost.

Nietzsche měl velmi bystré oko pro nebezpečí, které hrozí z nestřežených a neovládaných sociálních citů v člověku. Jeho výrok: »*Gemeinschaft macht gemein*« — řekli bychom, že společnost kazí člověka — vytryskl z toho, že pochopil ona nebezpečí společnosti. Je nám úzko z osamění, z nepřátelství, z podceňování, z posměchu. Vyhledáváme, jako zvíře, ochrany a bezpečnosti v přátelství.

Soucit, sympathie, družnost poutají nás tisíce páskami ke spolučlověku a dávají mu moc a převahu nad námi. Varujme se urazit cizí city, nebo rozpoutati nepřátelské chování. A to nám překáží, abychom bez ostychu vykonali, co je vlastně potřebno. Proto praví Nietzsche: »Běda těm, kteří nic vyššího neznají nežli svůj soucit.« Proto doporučuje muži, který chce něco velikého vykonati: »Nikoli svého bližního, ale své dílo máš milovati.«

Byť byl Nietzsche značně jednostranný, nebezpečí přece právně rozpoznal. A to nebezpečí, které jest zvlášť veliké v době, kdy všeobecný úpadek náboženských pravd člověka nezadržitelně vydává na pospas všem tupým pudům. A pozoruhodno je, že v takových dobách hrubá sociální morálka pudů proniká i v náboženské vědomí křesťanských kruhů a tam smysl evangelia svádí na bludné cesty a jej velice kazí.

Mnohý hledá v soukromém životě i v životě národů smíření a mír za každou cenu. Pokud možno nejrychlejší uspořádání klidného soužití má za křesťanskou povinnost. Odpuštění, smíření, zapomenutí se skýtá i tam, kde provinění nebylo odčiněno a bez-

práví nebylo odvoláno. Matka nesnese žádného rozhořčení a chvilkového zapření svého poměru k chybujícímu dítěti. Nezdravá touha po nepřerušené laskavosti však je překážkou vážné výchovy. Ale přání neztratit sympatie stane se příčinou úplné bezcharakternosti.

Jaký to omyl, všechno to jmenovati křesťanskou láskou! Kdo tak evangeliu rozumí, tomu chybí Boží pravda a povinnost, abychom lásku k bližnímu pořádali, ji opatrovali, očišťovali a povznášeli vždy s hlediska lásky k Bohu. Abychom ji vždy podřadili věčnému Dobru pro sebe i pro všechny, které milujeme.

V Shakespearově hře: »Pohádka zimního večera« tresce ušlechtilá choť svého dětinně zárlivého manžela tím, že se s bolestí uražené duše dlouho skrývá na tajeném, jemu neznámém místě. Taková užitečná, nutná tvrdost je pouze tam možna, kde sama láska ohněm vyšších citů je utvrzena a jim také slouží. Měkcí manželé, kteří žijí pouze přirozenou, nikoli vyšší láskou, nesnesli by takové zkoušky.

Jenom křesťanská láska může býti tvrdá, poněvadž má na zřeteli nejvyšší cíle a zákony; je tvrdá ve jménu pravého štěstí, které kdo přeje své milované bytosti. Cizí vinu máme rychle odpustiti, jakmile ji v duchu vinník doznal Bohu, ji lituje a na ni dostiučiní. Kde se tak nestalo, je každé smíření a zapomnění známkou bezcharakternosti a důkazem, že tu není pravé křesťanské lásky, kterou chce tu nahrazovati neúměrná přirozená touha

po sociálním sblížení, a to beze všech podmínek a za každou cenu.

Zapomínati na nedoznaná a neusmířená provinění znamená zapomínati na Boha. Je to zrada, spáchaná na nejvyšším Dobru a zrada na bližním samém, jemuž jsme povinni projevit, že nemá svoji vinu bráti na lehkou váhu. Kdo tak shovívavě jedná, aby jen zachoval pohodlný mír a svoji k bližnímu milou lásku, brzy podobně bude jednati i sám k sobě. A často taková dobrota a shovívavost vůči cizím pokleskům bude vědomě či nevědomě připravovati, že vzdáme se všech nezadatelných povinností oproti vlastním nezřízeným přáním a pudovému životu.

Pravá křesťanská láska neznamená zachovati přátelské soužití za každou cenu. Není to jakési rozplývání se něhou vůči spolučlověku; žádné bezcharakterní smíření se s tím, kdo se nejprve nesmířil s Bohem. Podstatou pravé křesťanské lásky je, že ona je v první řadě láskou k Bohu a teprve potom a s toho hlediska je láskou k bližnímu. Lidská láska je měkká; křesťanská láska je tvrdá a proto přemáhá smrt zneuznání i nepřátelství. Měkká láska je konečně též největším nebezpečím, je to nezadržitelná a bezcharakterní potřeba sympatií a kamarádství, které bez rozmyslu a nepřetržitě nechce než přátelství a při tom neuvědomuje si velké zodpovědnosti ani za cizí ani za vlastní věčnou spásu.

Ovšem uprostřed tohoto světa taková křesťanská láska vždy má svůj úděl v celé tragice Kristova kříže.

»Kdo nenávidí otce a matku pro mne . . .«

Jeden římský konsul měl syna, který ve chvíli pro celý stát rozhodně jednal na vlastní pěst; proti úřednímu rozkazu svého otce. Otec dal jej neúprosně popraviti. Takový otec, aby obhájil čest státu a svoji nejvyšší autoritu proti všem vedlejším zájmům, otec neúprosně tvrdý, byl opravdu zcela na místě. Potlačil všechny přirozené otcovské city i svazky rodinného života, aby zdůraznil, že je nutná naprostá poslušnost, kde jedná se o stát. Obětoval pro něj vlastního syna.

Dnes ocitáme se ve zcela jiné době dějinného rozvoje. Jsme si toho vědomi, že všichni vlastenci sřítí se do propasti, nepodaří-li se jim vymaniti svědomí z pout davových hlasů. Nepodaří-li se jim ukázati na vyšší autoritu mravního zákona, který je nade všemi nároky, a ve jménu této autority zasáhnouti bez milosrdenství v pouhé strannictví vlastenecké společnosti a jejích zájmů.

Potřebujeme muže, kteří oproti vlastenecké horečce a davovému sobectví, v zájmu obětavosti vyšší jednoty státu, právě tak rozhodně vystoupí a neúprosnými rty prosadí, byť to učinili s krvácejícím srdcem, nezlomně a neústupně, jako to učinil římský konsul Manlius.

Ještě ve vyšším a širším smyslu sluší rozuměti slovům Kristovým: »Kdo nenávidí otce a matku pro mne, není mne hoden.« Kdo nenávidí, to znamená, kdo nestaví se rozhodně proti otci a matce tam, kde se jedná proti zákonu Kristovu, tedy i proti rodné zemi, ano i proti Panevropě, ba i proti Společnosti národů, ten není mne hoden.

Žijeme v době, která nás všechny co nejdůrazněji a rozhodně volá. Každý jednotlivec je ode všech malých i velkých organizací a společností světa pohlcován, aby ve jménu pořádku, solidarity, kázně a věrnosti sloužil válce všech proti všem a proti mravnímu zmatku. V době, kdy andělští kůrové nejvyššího nebe volají nás z této vřavy, abychom Stvořitelem všech věcí opět stali se pravými lidmi a dali se osvítiti Duchem svatým, bez něhož ani rodina, ani vlast, ani stát, ani Společnost národů nemohou trvati.

Ještě nikdy nebylo tolik mobilisováno k válce jako nyní. Ještě nikdy všechny mocnosti, národní hospodářství, věda, technika, umění, ano samo pobloudilé náboženství nebylo tak démonicky účelně v tyto služby strženo. V této době musí se všechny záchranné síly rovněž důsledně pevně a svorně sjednotiti a sevřítí, chtějí-li s autoritou mluvit a úctu zjednati pravdě. Jenom ona jediná může organisovati, pořádati, vychovávat a založiti opravdu země otců a matek.

Ježíš umývá apoštolům nohy.

Ze všech obrazů pašijových her v Oberammergau působí scéna umývání nohou nejhlubším dojmem. Nikdy jinde nevládlo tak hluboké ticho, jako zde. Každý prožívá výjev tak, jak jej prožívali kdysi apoštolové. Zdálo se jim nejnepochopitelnějším ze všeho, co za svého společného života se svým Pánem a Mistrem prožili: naprostý převrat všech pozemských poměrů a řádů. Nesmírný protiklad všech dochovaných představ o božské velebnosti a majestátu.

Byla-li kdy na světě revoluce, v níž nejenom padaly hlavy, aby nějaká nová skupina lidí zasedla na místo popravených, a tak jenom pod změněnou maskou dělala to, co dříve bylo, pak zde se to stalo. Zde byl císař s trůnu sesazen. Zde všechno pozemské panování zbaveno své hodnoty. Zde všechno vykořisťování bylo dáno v klatbu a vypovězena každá služba, která by nespočívala na nějaké protislužbě. Zde se jevil jako protibožský všechen t. zv. p o z e m s k ý ř á d, který světské poměry chrání a posvěcuje, z nichž lidská vzájemnost, převrat pokorné a bezprostřední služby a všeho s tím spojeného smýšlení a hodnocení byly vyloučeny.

Žádná vrchnost nebyla napadena; žádná poslušnost vypověděna, žádné nepřátelství nebylo prohlášeno, žádná vnější rozdílnost a podřaděnost popřena. Zde bylo něco mlčky vykonáno, co dělí vnější nadřaděnost od každé vnitřní nadřaděnosti a vyššího hodnocení, aby nutné dělby práce ve světě nebylo zneužíváno sebepřeceňováním a pýchou; a nižší služba z povolání byla také vykonávána tím, kdo skutku náleží »k vyšší třídě«. Když Kristus umýval apoštolům nohy, tu božské zjevilo se nám v sloužícím způsobu, aby ukázalo, že my jenom sloužícím způsobem můžeme se povznést k božskému.

Zde jest jediné hledisko, s něhož opravdu může býti rozřešena sociální otázka. Její největší obtíž nerozluští žádný technicko-organisační nový řád. Žádný pracovní poměr nemůže míti trvání, důstojnost a radost z práce, jestli »pán svým služebníkům neumyje nohy«. Tento příklad je dán nám. A kde tomu obraz-

ně neporozumějí v chování, v mravech, v tónu, ve smýšlení, tam jednou zavaří se všechna kola strojů, otráví se všechny duše, tam sevrou se všechny pěsti a poslední slovo bude míti guillotina.

Již pohanství tušilo smysl umývání nohou. Slavnost saturnalií v Římě záležela v tom, že aspoň jeden den v roce páni obsluhovali své otroky. To vyprávěl jsem jednou dětem ze zámožné rodiny. Příští neděli přistihla je matka, jak z rána čistily svým služebníkům boty. »Co to děláte?« tázala se matka. »Slavíme saturnalie,« byla jejich odpověď. Kroutíc hlavou, odcházela matka ze světnice.

Je věru s podivem, jak s nevýslovnou bezmyšlenkovitostí dají si přemnozí lidé sloužiti a požívají všech výhod společenského dělení práce, a při tom si jasně neuvědomují, že osobních služeb nikdy nelze plně odměniti materiálním způsobem, penězi, ale že žádají rovnocennou protislužbu duševního přátelského řádu. Vždy nejdůležitější sociální otázky nevyřeší se velkým střetnutím a bojem zájmů průmyslového dělnictva proti kapitalistickým zaměstnavatelům, ale řádným zlidštěním poměrů k těm, kdo nás obsluhují. Tedy vyšší etikou styků s nosiči břemen, sklepníky, posluhami, šičkami, ošetřovatelkami nemocných, s dívkami v obchodech, vrátnými, se sluhy a vůbec se všemi, kteří nám prokazují osobní služby. Kdo při tom není vynalézavý, jemnocitný, vděčný, rytířský, věrný, mateřsky starostlivý, pečlivý, ohleduplný, ten je parazitem, příživníkem a vykořisťovatelem. Žije z dobrodiní, kterých vlastně neodmění.

V jedné Tolstojově povídce praví komtesa: »Není

to vlastně krásné? Naše komorné myjí naše noční stolky a větrají lože, abychom mohly hráti Chopina!« Takový výrok je pozoruhodný. Ano, daleko pozoruhodnější, nežli když jednoho dne přišli bolševikové, zavřeli klavír, spálili Chopinovy skladby a hráče pobili. Nikoli proto, že by nechápali rozdělení práce, ale proto, že ti šťastní, ve výhodách žijící, nerozuměli tajemství umývání nohou a svoje veliké výhody denně znovu si neuvědomovali, je nemírnili a jich nespláceli.

Která dáma pečuje opravdu s mateřskou starostlivostí o zdraví, jediný to kapitál chudých, svých služebných? Která dáma stará se o jejich zotavení, vzdělání, zábavu? Která paní chrání je před pokušením jako vlastní dceru? Které dámy sebraly někdy peníze pro prázdninový oddech svých švadlen a uvažovaly o tom, které místo bylo by pro ně nejvhodnějším?

Jaké smutné svědectví o duchu vši naší civilisace dává ono vykořisťování našich ošetřovatelek nemocných a nedostatek péče o jejich život, jejich zotavení a jejich zábavu?

I ti nejlepší mužové velmi zdvořile třikrát pozdravují na ulici »její blahorodí«, tisíckrát denně obsluhovanou zahalečku, co zatím nemají slova pozdravu pro její služebnou dívku. Tím sami ukazují, na který stupeň pozemské cti kladou služebnou práci.

Poměr pracujícího člověka k jeho zaměstnavateli hrůzně svědčí o vnitřním barbarství naší kultury. A stejně smutným je, jak soudíme a jak se chováme k oné neukojitelné touze utištěných po osvobození od této kletby, k jejich bezradostné, neuznané a neutešené práci. Či neměl by býti první květen všeobecným na celém světě slaveným

svátkem všech stavů, o kterém by každý se modlil a spojoval se v přání, aby konečně každé ruční práci dostalo se plné lidské důstojnosti a radosti?

»Ustavičně mluvíte o dělnících — vždyť přece všichni jsme dělníci!« Ano i ne. »Dělníkem« ve vlastním smyslu jmenuje se dnes ten, jehož chudý život plyne v stálé jednotvárné tělesné práci, která zabíjí lidskou duši. Práci, která zabírá všecken čas a pro radost ze života, pro účast na duchovní kultuře skýtá tak málo místa, že dělník cítí se navždy propadlým těžké kletbě. I rolník pracuje, a často déle nežli »dělník«. Ale on je ve stálém styku s přírodou a se světem zvířat; u něho práce hojně se mění a střídá a on cítí se uspokojen výsledkem své práce. Ale »dělník« není pánem, ale často obětí své práce.

Tato kletba je kletbou celé naší civilizace. Ona zatemňuje a odduševňuje všechny lidské poměry a styky. Ona působí, že uprostřed nesmírného bohatství a nadbytku všeho vyrobeného zboží jsme svíráni tajenou úzkostí špatného svědomí.

Závazky.

Emerson praví: »Dnes máš za nejdůležitější, abys nebyl od nikoho podveden. Ale slunce tvého života teprve tehdy vyjde, až ty nejdříve o to budeš se starati, aby tvůj bližní t e b o u n e b y l p o d v e d e n.« Jak se dnes podiví prodavačka na trhu, když jí někdo řekne: »Bojím se, že jste se přepočítala ke své škodě.« Stále zápasíme o to, aby náš účet byl pro nás nejvýhodnější. Proto všechny naše účty nejsou ještě oním sluncem života osvětleny.

Vyšší matematikou je správně počítati ve svých závazcích. Znamená počítati s vlastní škodou, řezati do vlastního těla; a nikoli pouze tam, kde jde o náš vlastní účet, ale všude, kde se jedná o příjem a vydání, o povinnosti a práva, o dobrodiní a vděčnost. I lidé, kteří jinak dovedou velmi dobře počítati, vědomě či nevědomky padělají všechny cifry.

Nejbezpečnějším znamením ušlechtilého člověka je vděčnost. Je to pocit závazku, který vyrůstá z duše jako květina z lesní půdy. Je to dluh, který nemůže býti zažalován, který nepočítá s čísly. Je to nebeské počtářské umění, při němž vlastní prospěch vždycky vyjde na krátko. Umění, které úzce, bezprostředně souvisí s náboženstvím a k němu vždy též vede.

Odčiniti, v čem jsme se provinili, je nejkrásnější přednostní právo člověka. Zvíře má mnohé dobré vlastnosti, ale nezná napravovati křivdy. Projevuje svoji věrnost rozličnými způsoby; ale nezná věrnosti, která má svůj základ v paměti, že spácháno bylo bezpráví, a v přání toto bezpráví odčiniti a vyhladiti z paměti i ze života. Vojenská služba vytvořila naprostý, železný závazek povinnosti, daleko mocnější, naprosto závazný, nezrušitelný. To je kategorický imperativ, který vychází z provinění a chyb a chce, aby právo znovu nabylo vrchu a zavládl mravní řád v duši i ve společnosti.

Ve skutečnosti nelze nikdy úplně křivdu odčiniti a vše napravit. Zničené štěstí je nenahraditelné, zraněné srdce nelze zcela vyléčiti. Zlé slovo pálí věčně, nějaké opominutí, zapomnění může porušiti, čeho nelze napravit. Ale že

ty cítíš se povinen a chceš ránu, kterou jsi dal, zahojiti, tato transfuse krve, pokoření tvé pýchy, zmírnění tvé horlivosti pro vlastní sobecké zájmy, toto přepsání účtu ve tvůj neprospěch — to je tvá záchrana, zjednání rovnováhy ve tvém nitru, opětné spojení s okolním světem; s tím, co minulo, co je zapomenuto a pochováno.

Tam je pravý svátek mrtvých, kde v duši z hrobu vstávají zapomenuté závazky. Tam je předčasné stárnutí, kde živé závazky zmírají v duši. Běda tomu »osvobozování«, kde člověk se sebe setřásá povinnosti, smlouvy ruší a odškodnění bere se na lehkou váhu! Kdo se tak osvobozuje, netuší, co vlastně ničí. Co vše na zemi i na nebi se ruší ze všeho toho, co božské i lidské síly daly do služeb člověka a jej tak zavázaly k vlastní jeho ochraně.

Spálený dluhopis.

Vypravuje se, že císař Karel V. byl dlužen velkoobchodníkovi Fuggerovi veliký obnos. Když jednou císař Fuggera navštívil a žádal jej, aby mu ještě nějaký čas s placením sečkal, vzal Fugger dluhopis a před očima císařovými hodil jej do ohně.

Každý z nás má ve své zásuvce mnoho dluhopisů. Nejsou to vždy potvrzení na splacené dluhy. Takové dluhopisy je snadno zničiti. Jsou však ještě jiné dluhopisy, kterých nelze tak lehko spočítati a vyrovnati. Prokázal jsi někomu laskavost, přinesl jsi oběti, měl's ohledy, dokázal jsi někomu svoji lásku. Dluhopis od něho jsi nedostal, ale myslíš, že tyto položky v paměti, ve svědomí jeho jsou dobře

zapsány. Ale najednou náhle poznáš, že ten člověk si ničeho nezapsal a o ničem neví. Ano, ještě více: on je přesvědčen, že toho, co on tobě prokázal a obětoval, je daleko více a má větší cenu, nežli vše, co's ty ve své účetní knize jako vydání pro něho zaznamenal. Je nevýslovně trapno, když v takovém případě lidé začnou si vzájemně své dluhopisy podávat; ať mezi přáteli, v manželství, v životě rodinném a vůbec ve vzájemném styku lidí.

Jedním z důležitých součástí příbytku je v tomto pozemském životě veliká pec pro dluhopisy. Kdo nemá té duševní velkomyslnosti, aby takové dluhopisy často do ohně házel, ten nikdy se nevymaní z vnitřního i vnějšího neklidu. A ještě další kromě peci je potřebno. Kupec Fugger byl vítězem tím, že viděl, kterak císař uznal jeho právo a zároveň mohl vůči samému císaři projevit svoji velkomyslnost. Taková jasná uznání a pozemské vítězné projevy velkomyslnosti jsou patrný tam, kde se jedná o viditelné dluhopisy, ale nikoli tam, kde jde o hlubší závazky. A čím kdo má u nás větší dluh, tím více se snaží, aby účet smazal, zničil, ano v pravý opak obrátil.

Mnozí z nejlepších a nejobětavějších lidí bývají takovým jednáním tolik zklamáni, rozhořčeni a pohněváni, že upadají v ustavičné hádky a stálou hořkost jak proti Bohu, tak proti světu. Je to jejich smysl pro spravedlnost, který se bouří nad padělaným účtem a oni nedospějí k vyrovnanosti v duši. Ale to vše ukazuje na nedostatek jejich zralosti a smyslu pro skutečnost.

My zde na zemi musíme vždy se smířiti s přepsa-

nými a falešnými účty. A to již proto, že nikdy nemůžeme vědět, kolik účtů v naší vlastní duši k našemu dobru bylo přepsáno a falšováno. Jednou, v onom lepším světě, vše bude plně objasněno. Ale zde nezbývá, než abychom odhodlaně spalovali skutečné či neskutečné dluhopisy, které nám jiní podepsali. Máme vždy býti pamětlivi dluhů, které sami jsme nadělali a které jiným máme spláceti. V té míře, v jaké to činíme, budou ve vyšším, nadzemském světě házeny do ohně dluhopisy, v nichž jsou zapsána naše vlastní břemena a dluhy.

Dobrodiní společnosti.

V životopise kteréhosi světce je psáno: »Měl jsem tehdy velikou milost, že můj představený byl velmi nepříjemný.«

V tom byla síla náboženského chápání života. Také nevěrec může v tomto výroku vidět podnět pro svoji vlastní sebevýchovu a pro uvolnění hněvných konfliktů. Neboť ono doznání připomíná člověku jako cíl: vnitřní osvobození a zdokonalování, kdy trapné zkušenosti, jichž jsme získali ze styků s lidmi, mají svůj výchovný, vzdělávací smysl.

Styk s nepříjemnými představenými ničí nervy pouze tomu, kdo v něm vidí jenom týrání a omezování vlastní vůle. Ale on hned přestane nás rozrušovat, jakmile poznáme, kolik sebevýchovy, poznávání lidí a přemýšlení o správném a prospěšném obcování s lidmi v nás budí a posiluje. Je nám užitečno, když se vši vážností takové zážitky nižšího světa chápeme a hodnotíme ze světa vyššího.

To vše platí pro každý náš styk nebo spor s lidmi, kteří jsou jinak založeni a nepříjemní. Ano platí to i pro tichý život v rodině, chceme-li lidské styky zachovati na určité výši, anebo je na tuto výši přivést. Chceme-li vlastní podrážděný cit a smýšlení potlačit, chceme-li k jinému býti spravedlivými a shovívavými, ukázati se velkomyslnými, různost nazírání nehnáti a nestupňovati až do krajnosti, špatné návyky snášeti právě tak, jako my jim své návyky vnucujeme. Musíme mnohé spolknouti a přece nepřiměřeným nárokům jiných klidně a pevně se opřít, z cizího špatného příkladu se důkladně vymaniti, o cizích chybách a nevyrovnanostech mnoho nepřemýšleti, dobré vlastnosti jiných uznávati a nepopouštěti uzdy svému hněvu nad špatnými vlastnostmi a rysy v charakteru těch, kteří jsou okolo nás. To je pravá osobní příprava na vykoupení. Lidská společnost jen takovým porozuměním, že správný styk s lidmi má pro nás mnohý prospěch, se zakládá a tmelí.

Co znamená ten tichý úsměv na ústech Lionarda da Vinci Mony Lisy? To jsou ženy, které více vědí, než co mluví. Je prospěšno, když lidi prohlédneme a nedáme se jimi zneužít. Ale je daleko důležitější, abychom nedali najevo, co vše o nich víme, abychom zůstali klidni a nenásledovali rozcitlivělého a zklamaného Torquata Tassa. Mnozí jemně cítící často bývají svými životními zkušenostmi přivedeni v předrážděný a nesmírně pobouřený stav duševní. Místo aby vše nehodné, nedůstojné jednou pro vždy vymazali ze své paměti, vzpomínka na to neustále pluje jejich myslí jako husté mlhy skalnatým údolím. Oni při každé příležitosti propukají v hořká, vyčítavá slova. Zcela

zapomínají, že nejsme zde na této zemi, abychom plnili svoji duši nehynoucími vzpomínkami na smutné příklady lidské křehkosti a slabosti.

Abychom pevně se vřadili do lidské společnosti a správně užili všech získaných zkušeností ke svému vzdělání je také potřebí, aby každý jednotlivec jasně si uvědomil, jak malým je zlomkem v celé lidské společnosti a jak potřebuje i opačných a jej vlastně doplňujících rysů povahy jiných. Je to zcela nesociální, když naše Marta vynáší se nad Marii, nebo Maria nad Martu; štědrý nad úzkostlivého, stále počítajícího šetřila; velkorysý nad pedanta, který je právě k tomu, aby lehkomyslnému tvořil protiváhu. Je nemístno, když umělec posmívá se moralistovi, bez něhož by nebyl možný bezpečný společenský řád, který i onomu zabezpečuje podmínky jeho existence. A tak každý směr života anebo vlastnosti povahy jsou nepostradatelný nejenom pro život celku, ale tvoří též zdravou protiváhu proti každé jiné jednostrannosti a proti nebezpečí, které z ní hrozí.

Lidskou společnost a zároveň všeobecné vzdělávání duší zakládá ten, který ve svém styku s lidmi vyhledává ony spasitelné protiklady, a místo aby od nich prchal a protiobraz sebe sama tupil a jej netrpělivě pronásledoval. Jsme zde na zemi, abycho jako zlomek sami pracovali pro celek; abychom styky s tím, co již v základech jest jiné, jinak smýšlí a jiné chce nežli my, vždy uvědoměle vyhledávali a toho použili k záchraně ze zajetí své vlastní jednostrannosti.

Jak málo je lidí, kteří se sami nepovažují za příklad, za celek, ano za měřítko všeho, co je pravé,

řádné, normální, správné a prospěšné! Jak málo je těch, kteří si uvědomují, co společnost, opačný názor, protiklad znamenají pro jejich vlastní osobnost! Jak mnohému může se naučiti bohatý od chudého, učený od prostého, bojovník za volnost od strážce zákonů, milovník bohemského života od zastánce pořádku. Pravá lidská zralost se projevuje a jedná jen v zásadní skromnosti, v poznání, že je naprosto potřebí vzájemně se doplňovati, neboť každý jsme jenom lidský zlomek.

Svědění.

Jsou různé zkušenosti, které člověka vedou zpět k Bohu. Ve studu a v úzkosti svědomí s otřásající silou poznáváme jsoucnost Boží. A právě v dobách, jako jest naše, kdy i mnozí hlouběji založení lidé, kteří dali se duchem doby uchvátiti a splésti, všemu vyššímu vedení se odcizili, netušíce důsledků svých pokusů, v nynější poměry byli strženi, jest hlasů svědomí dbáti. Snad jednou s hrůzou poznají a uvědomí si svůj charakter. Ale bude pozdě.

Lidé, kteří nikdy takových zkušeností neměli — byť to bylo ve věcech zcela nepatrných — a z nich všech důsledků neučinili, ničeho nevědí o nebi a zemi. Jdou tímto životem a vůbec netuší, oč vlastně jde. Co o základních lidských otázkách mluví a píší, nemá ni ceny papíru, na který psali. Dnes mají hlavní slovo. Ve všech opravdu velkých dobách mlčeli. Tehdy mluvili k lidstvu velcí poslové Boží, kterým dostalo se od Boha poučení o tom, co bylo, co jest a co bude, poučení o soudu v nás i nad námi. »Byť bych

vzal křídla svá na úsvitě a bydlil v končinách moře, i tam by mne provodila ruka tvá a držela by mne pravice tvá.« (Žalm 138, 9.—10.)

Hlas svědomí, který nás leká a zároveň povznáší a zachraňuje, ježž ihned slyšíš, byť tvá vina byla jen malá, jest tisíckrát silnější nežli ty. A žádná nevinná lež, žádné lehkomyšlné řeči, žádná obhajovací filosofie není s to jeho rozsudek umlčeti.

Náhle vstoupí tři černé postavy (jako se Macbetovi stalo) do tvého obydlí a upřeně na tebe hledí. »Co zde chcete? Vždyť nic to není a je směšno dělati z toho velikou věc. Vždyť přece žijeme zde na zemi a nikoli v nebi.«

Náhle sřítíl jsi se ze stavu neviny ve zcela jiný stav. Dvě rány do tváře, meč je ti odňat, vyznamenání s prsou stržena, hodnost je ti odňata. A co je nejhorším: toto zneuctění nestalo se ze vnějšku, a nikdo neví o tvojí vině. Stalo se z tvého nitra, zcela neuvěřitelně a bez milosrdenství. Ty's soudil sebe sama; ty's sám je přivolal, a není žádné úlevy, není žádného odvolání. Není žádných polehčujících okolností proti degradaci, která přišla z neviditelného světa. Jenom nejvniternější protihlas a dostiučinění může tě zachrániti.

Vdaná paní dovolí cizímu muži, aby jí řekl a k ní se choval tak, co nikdy vlastně neměla strpěti. Večer objeví se v její komnatě tři černé postavy. Jsou mimo všecken čas. Nehybné, ztrnulé ve tváři, upřeně na ni hledí. Ona rychle se zvedá na svém loži a volá: »Co je na tom? Mohu snad za to, že Bůh mi nedal studenou krev rybí?« — Ona ví, že nejde tu o krev, ale

o sílu v nás, která krev řídí a která má více života a moci nežli krev — jestli ovšem tomu chceme.

Velmi mnoho o tom se mluví a píše, jak velké duševní poruchy mohou vyvolati potlačené touhy a žádosti krve. Ale velmi málo ještě o tom se mluví a píše, jaké strašné poruchy, úpadky, odduševnění nastávají tam, kde výstražný hlas svědomí je potlačen. Z této psychoanalysy by vzešlo více poznání a léčivé síly nežli z celé literatury, která bájí o zdravotních škodách, které vznikají z potlačování a přemáhání pudů. Ano, vznikají takové škody. Ale z nerozhodnosti a slabosti; z krátkého mravního spojení. Tedy z onoho bezcharakterního kolísání mezi touhou a zákonem, který ukládá poslušnost. Tam, kde neviditelný svět pozbyl své nejvyšší autority, hlas svědomí je považován za starý, již překonaný předsudek. Ale jako bezděčný, byť slabý a bezmocný stud a překážka přece působí.

Ale tento »předsudek«, který duchem doby je potlačován anebo hlasem krve přehlušen a umlčen, je nejhlubším projevem nerozlučného spojení naší lidské přirozenosti s tvůrčí bytostí Boží. Bez této bytosti nejsme již v duchovním smyslu my sami, kterými býti máme, ale jsme pouze prázdnými mušlemi, kterými pění se vlny na pobřeží semo tamo stále pohrávají.

Jenom tak můžeme si vysvětliti soudcovskou moc, která k nám svědomím mluví, nás nepustí a jako plápolající oheň stravuje vše, co proti ní z ducha dnešní doby, z módy a z tak zvané »nezbytné potřeby hmoty« povstává. Ona ozývá se všude tam, kde naše jed-

nání či opomíjení, byť se to dalo zcela tiše a pod krásnými slovy (láska, státní zájem, technický příkaz, hospodářská nutnost), ocitá se v rozporu s oním naším spojením s Bohem a jeho duševním řádem.

Tyto prohřešky, a to i v nejmenších věcech, svědomí ihned poznává a je odsuzuje. Nejenom tehdy, když jsme jedli ze zapovězeného ovoce, volá Bůh k Adamovi: »Adame, kde jsi?« Ozývá se vždy. Snad vysloviš vtip, který jemnou duši uráží, nebo slabou duši mate, šetříš na nepravém místě, na své cestě k zotavení těžce obtíženého nosiče zavazadel špatně odměníš, zapomeneš se poděkovat tam, kde jest to tvojí povinností, dopustíš se nějaké malé nepřístojnosti — všude tam, kde není pouhý zvyk, ale kde zodpovědnost, hlas duše, přímluva z neviditelného světa byla přeslechnuta, neslyšena, objevuje se anděl s ohnivým mečem a vyhání tě z ráje. A ty to cítíš v hlubinách duše. Pociťuješ stud, že žije Bůh a že potřebuješ Vykupitele, aby nám vrátil naše pravé Já a zbavil nás ostnu, že jsme se jemu na věky zpronevěřili.

Pohana.

Starověké křesťanské umění mnohokrát stavělo před oči smrtelného člověka poslední soud. A činilo tak nejenom proto, aby nám hrozilo a slibovalo. Ale také z toho důvodu, aby nám připomínalo, že zde na zemi velmi často nespravedlivě se soudí. I my sami mnohdy nespravedlivě soudíme. Zde na zemi vítězí pouhé zdání, ať zlé či dobré. Triumfuje drzost a špatnost; vítězí nejsilnější bataillony — aspoň na delší čas.

Nejušlechtilejší povahy, nejtišší a největší oběti, opravdu hrdinské činy, nejněžnější důkazy lásky a přátelství zůstávají zneuznány. A to nejenom proto, že velké davy lidí jsou slepé a hluché; ale ještě více z té příčiny, že člověk spoutaný nižšími vášněmi, byť zbylo v něm něco lepšího, ale bezmocného poznání, právě tím šíří se jedovatou nenávistí proti povýšeným, omilostněným lidem, jejichž povýšenost dává mu pocitovati vlastní jeho nízkost. Potupa, pohana vyvěrá často z nejtemnějších pramenů jeho nenávisti a ztracené sebeúcty. Hněv chudoby proti bohatství nikde není větší nežli v těchto kruzích.

Kdo by si chtěl proto naříkati a hněvati se jak proti Bohu, tak i na svět, že nespravedlivě byl posuzován, nechápán, tupen, ten nezná ni život ni sama sebe. Lidský život je mnohonásobný jásot a triumf nespravedlnosti. Vždyť my sami velmi často, včera i dnes, pronesli jsme mnohé nespravedlivé výroky, dali jsme se unášeti zdáním a volali jsme se slepým davem: »Barabáš nám propust'!« A sami zapomínáme, když stali jsme se obětí slepého odsuzování a pohanění, a jak často v životě byla nám všeobecná zaslepenost jenom k prospěchu, kdykoli jsme v nejužších i nejširších kruzích byli nad své zásluhy oceňováni a uctíváni, v motivech svého jednání daleko přehodnocováni, a ve své kolísavosti a nedůslednosti tak směšně málo prohlédnutí, že sami jsme již začali věřit ve svoji bohorovnost.

Či není to jen spravedlivá oplátka, že nás časem stihne pronásledování a pohana, a nutí nás jísti tvrdý chléb zneuctívání, zneuznání a tupení? Kdo to do-

brovolně nepřijímá a v tomto světě omylů a zdání jenom radostí a předností lidské zaslepenosti samolibě chce okoušeti, kdo tuto spasitelnou protiváhu zneuctění a nechápání jen s pobouřením přijímá, ten nechápe smyslu slov Kristových, jenž praví: »Blahoslavení, kteří lačnější a žíznější po spravedlnosti, neboť oni nasyceni budou.« Ten nevidí ono hluboké a Prozřetelností určené, nutné vyrovnavání, které se jeví v pronásledování, a náš přepjatý sebecit vede na cestu našeho vlastního sebezdokonalování.

Křivé podezřívání a křivé posuzování jsou nepostradatelné zkoušky očisťování a upevňování na naší životní cestě. My zajisté smíme a máme se brániti, a hlavně tehdy, když zápasíme a bojujeme o velikou věc. Ale to musí se díti beze vší vášnivé hořkosti, bez osobního rozčilování, bez tváře uraženého majestátu, bez hlasité žaloby na Boha i na lidi.

Mohamedánská legenda vypravuje, že Bůh každému, kdo je pronásledován a tupen, staví po bok k jeho ochraně anděla. Ale ten ihned odlétá, jakmile člověk nadává a žaluje. My také často potřebujeme, abychom trpěli pod nepravými a lehkomyšlnými úsudky lidí; a to proto, bychom pečlivěji, opatrněji a spravedlivěji sami o jiných soudili. Když Henry Stanley vrátil se z Afriky, stal se obětí tak divokých a dobře připravených, promyšlených útoků na svoji čest, že každý myslel: Stanley je již pohřben pod troskami svého životního díla. Ale on setřásl prach a řekl správně: »Toto zuřivé strašidlo dalo mi podnět, abych příště ve svých vlastních projevech o jiných lidech zachoval co

největší možnou zdrželivost a svědomitost.«

Velké zkoušky, které nám přináší překrucování, zlehčování a tupení všech našich důvodů, úmyslů a činů, mají sloužiti k našemu lepšímu sebepoznání. Naši nepřátelé mají bystrý a jasnější zrak pro naše slabosti, nedůslednosti, rozpory, neprozíravosti a hlouposti, nežli naši přátelé. Kdo toho nedovede pochopiti a oceniti, neví, k čemu mají nám životní zkušenosti sloužiti. Všechno je z vůle Boží; a svého vlastního osudu důkladně se dotazovati je důležitější než všechny jiné otázky po životě. Také otázka, které to byly důvody, jež vedly k určitému nepřátelství proti nám, uvádí nás k nejdůležitějšímu poznání a pochopení. Často z povrchního, uraženého sebecitu povstávají bouře zlých vášní; my potřásáme hlavou, bouříme se, a nevíme ničeho o tom, jaký podíl sami máme na vlastním výbuchu hněvu.

Správně se zabývati, přemýšleti o vlastních životních zkušenostech je důležitější nežli všechna filosofie. Teprve tak získává to, co zdálo se beze smyslu, vlastní svůj smysl, a vede nás k poznání, že nad spleťtým vírem lidských vášní vysoko se vznáší neviditelná moc. »Na zemi bylo pusto a prázdno, ale duch Boží vznášel se nad vodami.«

Pokrok svobody.

V posledních dvou stoletích lidská vůle výhradně směřovala k boji o svobodu vnější. Je však zřejmo, že dobytí vnitřní svobody je daleko

důležitější. A při tom vždy více na to se zapomínalo, že tato vnitřní svoboda jediná je spolehlivý základ, aby vnější uvolnění sil se nerozpoutalo k největší škodě člověka.

Dnes chlubíme se svojí vládou nad vnějšími věcmi. Ale ještě nikdy vnější svět neměl tolik vlivu a moci na vnitřního člověka jako dnes. Ještě nikdy nebyl člověk tak bezbranný proti ranám osudu a proti různým nepříjemnostem, životním nesnázím a porážkám, a proti všem zlobám, které lidé nám připravili.

Jako jedovatá oblaka mlhy či dýmu ve skalnatém údolí neustále z jednoho kouta do druhého kouta plují, tak v lidské duši hořké, bolestné zkušenosti neklidně, smutně sem i tam se valí a znemožňují každou radost a vzlet.

Touha po sebeurčení je velikým heslem doby. A přece tato snaha zůstala vězeti ve vnějších věcech. Jsme ovládáni vnějším světem. Taková je naše skutečnost. Jednotlivec má mnohé výhody volnosti oproti tyranství a tlaku lidské společnosti, — a přece ještě nikdy nebyl člověk vnitřně tak otrocky vydán nadvládě okolní své společnosti, módě, veřejnému mínění, organisované bezcharakternosti jako v naší době.

»Zde stává se člověk sousedem«, s hrůzou pravil v Bayreuthě Nietzsche, když pocítil v divadle vliv kolektivní nálady a kolektivního smýšlení sám na sobě. Dnes jsme my všichni jako naši sousedi a nemáme odvahy věrni zůstat sami sobě. »Sousedé« dávno zničili naše sebeurčení. Bez-
měrné společenství charakterů dalo se mnohem

rychleji nežli společenství výrobních prostředků. Kolektivní zezvířetění hrozí otrásti, ano zničit lidskost každého jednotlivce.

Všeobecná prolhanost je pouze výrazem této sociální závislosti. Naše výroky nejsou projevem našeho pevného, ničím neovlivněného přesvědčení, ale podléhají magnetické přitažlivosti kolektivních nálad a vášní. Ty nabývají vrchu nad naším poznáním. Společnost triumfuje nad jednotlivcem. Ale tato síla není pod vlivem dobře organisované a za živým ideálem jdoucí společnosti; nikoli. Je to tupý tlak působení davu, dohromady seskupené prostřednosti bez vyššího duchovního cíle a bez božského světla.

A přece věčně platí slova sv. Augustina: »Stvořil jsi nás, Pane, pro sebe, a nepokojné jest srdce naše, dokud nespočine v Tobě.«

V nynější generaci, která vyrostla v moderní svobodě, lze však vždy určitěji pozorovati onu věčnou potřebu a tajemnou, dosud neuvědomělou touhu po novém vnitřním uklidnění. A nelze tu nic jiného říci, než co slyšeli oni východní králové: »Jděte za hvězdou!«

Poznejte již jednou jasně sílu svého vnitřního nevolnictví ve svém životě! Odporujte vždy důsledněji oné sociální líbivosti a přizpůsobivosti, která vás činí podajnými úsudkům a touhám vašeho okolí, a která vydává vás na posměch sousedu a bojkotu jinak smýšlejících.

Snaha přizpůsobiti se něčemu mocně působí v každé živé bytosti. Ale ty přizpůsob se bož-

ským vzorům, abys unikl každému všednímu přízpůsobení. Nedej se vniterně ovládati tím, co jiní tobě nabízejí! Pouč se z toho a potom odvrz to od sebe!

Svoboda myšlení musí začít osvobozením mysli od každé citlivosti a každého rozhorlení. Emancipace znamená nepodávati se hněvu; svůj stav neveysati do své tváře; rychle pohrbítí své zklamání, svůj hlas zprostiti každého rozčilení. To vše je začátek, který dává nové poznatky a budí silnou vůli. »Quanto fa, tanto sa.« To znamená: každé poznání přichází přemáháním.

Duševní následky lži.

Dnes žijeme pod vládou viditelného a hmatatelného. A tím je nám zahalena ona hlubší skutečnost, která za tím vším zdáním opravdu vládne.

Trpíme v zajetí své krátkozrakosti tak, že si neuvědomujeme ni nejbližší následky svého jednání. A to zvláště při tom, jak soudíme o lži. Považujeme každodenní lež za něco tak samozřejmého, jako obléknutí gumového pláště za špatného, deštivého počasí. Pravdomluvnost považují mnozí lidé za něco, co do tohoto života již ne náleží.

A přece není žádné lepší a vyšší školy, v níž bychom jasněji poznali následky svého jednání i opomíjení, a vyrovnali se s ethickými jejich důsledky, nežli když vážně budeme přemýšleti o následcích lži pro nás samy a pro jiné. A není působivějšího vymáhání se z nadvlády okamžiku a jeho zdánlivých úspěchů, jako je cvičení se v pravdomluvnosti.

Kterýsi americký lékař napsal úvahu: »O d-
s t r a ň t e l e ž o d l ů ž k a n e m o c n é h o.« V ní po-
dle své celoživotní zkušenosti tvrdí, že naprostá důvěra
nemocného ve slova lékařova je jednou z hlavních
podmínek pro každé ozdravení. S tím žádná lež se
nesnáší. Vždy pozoroval, že pravda chová v sobě ta-
juplné »antitoxikon«, lék, který bázeň, jež se zmoc-
ňuje duše i nervů nemocného, lépe odstraňuje, co
zatím lež záhadnou shodou okolností a vlivem dušev-
ních pochodů všechny lidské vztahy a styky, a tím
i klid nervů, daleko víc ruší.

To však neplatí pouze u lože nemocného. Ale na-
mítne někdo: »Malá lež z nouze je však přece dovo-
lená?« Odpovídám: Člověk je vždy v nouzi, když lže.
Zde opravdu výjimka zabíjí pravidlo. Vždyť přece
máme důvěru jen k tomu, kdo ze zásady mluví pravdu.
A je také zcela falešné, abychom, chtějíce cizích lidí
šetřiti, jim lhali. Kdo někomu pravdu zastírá, proka-
zuje mu špatnou službu. Raději mu pomoz, aby snesl
skutečnost, ale nehýčkej ho nepravými, nemístnými
ohledy.

Ale nesmíme pravdu říci s drsnou tvrdostí. Proto
praví C a r b y l e: »Kde shledáš lež, potírej ji. Vždyť
lži jsou vlastně k tomu, aby byly potírány, a ony
touží, aby byly potřeny. Ale uvaž dobře, v jakém
duchu to chceš činiti. Nikoli s hněvem, nenávistí,
s ukvapeným sobeckým násilím, ale s čistým srdcem,
s posvátnou horlivostí, s velikou mírností, ano skoro
se soustrastí. Vždyť přece nechceš starou lež nahraditi
novou lží, a nová tvoje nespravedlnost byla by zase
lží a matkou jiných lží. A to byl by konec horší za-
čátku.«

Nic neotvívá člověku smysl pro jiný svět více, jako mluvit pravdu právě tehdy, kdy je to těžké a trapné. Proč? Předně proto, že lhář je rozeklán, sám sebe nesmírně zatěžuje, sebe utápí, překřičí vyšší hlas, kterého více v sobě neznamena. A za druhé, že za každou lži se skrývá falešné a nebezpečné přehodnocování skutečnosti; jednostranný, ztrnulý zřetel na nejbližší následky věci pro nás nebo pro jiné.

Pravdu mluvit znamená osvobodit svoje výroky od sociálního magnetismu. A to je důležitá vymoženost pro vnitřní svobodu mladých lidí. Právem volá Stanley Hall: »Odhodlaná snaha po provdomlupnosti člověka, který pohrdá každým zdáním, každou bázni a váhavostí, který nikdy nechce v životě hrát úlohu, pro kterou se nehodí, který nedá se dráždit vtipem, jež nervosní povahy nalézají ve lži, který instinktivně pohrdá oněmi výstřednostmi, které v nezdravém přehánění výroků spočívají, který chce být považován a posuzován tak, jak tomu opravdu jeho osoba a vlohy odpovídají, to je vymoženost vysoké hodnoty a s hlediska psychologického nikoli nehodna velkého, často zneužívaného starého pojmenování »regenerace«.

Ifigenie v Goethově dramatu tím, že poví pravdu do očí »barbarovi«, odvrací kletbu násilí v celém rodu. Pravdomlupnost znamená největší úctu k jiným lidem; je to víra v jeho lepší přirozenost a spoluappel na jeho vnitřní síly. Tedy naprostá protiva násilného činu. Všechna křivá politika je nižší matematika, pouhé počítání s pomůckami nižšího světa, nedostatek víry v moc duševních sil

v životě. Jest to skrývání a zapírání vlastní osobnosti a svého vědění; zkrátka popření vší pravé statečnosti, všeho souladu s sebou samým, vší odvahy v boji proti nižším mocnostem tohoto světa.

Proto pravdomluvnost náleží do středu všeho lidského obrození. Skutečnost neviditelného světa chápe pouze ten, kdo ve svém jednání a výrocích na této zemi nedá se sváděti a řídit pouze viditelnými následky věcí.

Sebeúcta a sebepoznání.

Co nejvíce lidé pěstují, je sebeúcta ve vlastním nitru. Ve dne i v noci o ni usilují. A to nejen proto, aby opět našly ztracené důvody pro spokojenost sebou samými, ale skoro ještě více z té příčiny, aby všechny události a činy v nás a kolem nás postavili přímo na hlavu a ony již přestaly proti nám svědčiti a naši úctu před námi samými ohrožovati.

Obrovská dílna v našem nitru ustavičně vyrábí tak zv. »o c h r a n n é m y š l e n k y«, které svým obsahem a omluvami zatarasují cestu ke kritice sebe samých. Ony poměr mezi příčinou a následky v našem životě převracejí, a naše vztahy k jiným lidem bezohledně falšují.

V moderní psychoanalýze již je celá škola, která vidí příčinu nejčastějších nervových onemocnění v bázni před vlastní sebeúctou, jež brání ukojení méně hodnotných citů a je potlačuje k nesmírné škodě člověka, a bojí se, že by jejich ukojením člověk porušil svůj charakter. A tak nevládne již světem, jak Schiller se domníval, touha po sebeúctě a vlastní spokojenosti,

ale hlad a láska. V posuzování sebe sama se skrývá více podvodu a klamu, nežli ve všem obchodování na světě.

Zvíře učí se z vlastní zkušenosti; člověk nikoli. Neboť sebeláska mu přímo zakazuje, aby příčinu svého nezdaru hledal ve svém vlastním charakteru a ve svém chování.

Tam kde neočistěná sebeláska je člověku nejvyšším dobrem a statkem, není možné žádné správné sebe-poznání a také žádná spokojenost sebou samým.

Pascal připomíná, že člověk, který nevěří v Boha a ve Vykupitele, nesnese pohledu ve svoji vnitřní bídu; a proto všechny zábavy i práce nespokojeného člověka mají vlastně za účel, aby unikl poznání sebe sama. Pascal praví: Týž člověk, který nic tolik nemiluje jako sebe sama, ničeho tolik se nebojí jako býti sám s předmětem své lásky — sebou samým. Hledá vše možné pro sebe, a přece před ničím tak neprchá jako před sebou samým. Neboť jakmile vidí jednou sebe sama, nevidí se takým, jakým viděti sebe si přeje. Spatřuje v sobě množství nedostatků a bídy, otevřenou, zející propast, které nemůže vyplniti a ji zasypati. A tak nejsou to práce a zábavy, které nás velmi vábí, ale daleko více hluk a vír světa, jenž nám brání, abychom na sebe myslili a pohled do vlastního nitra svádí od nás jiným směrem. Proto je samovazba tak velkým, obávaným trestem; a proto je tak málo lidí, kteří dovedou déle prodlévati o samotě.

Člověk nedovede si přiznati pravý, skutečný svůj vlastní stav. Nedovede snést ztrátu úcty k sobě samému, dokavad pevně nezakotvil

v náboženském nazírání na život. V tomto nazírání není potřebí úctu k sobě samému lacino si zakupovati; ale zde vládne taková touha po pravdě, že člověk se skroušeným a úzkostlivým srdcem raději odpočívá v jejím světle, nežli aby zůstal s uměle vzedmutou a zatvrzelou spokojeností sebou samým ležeti ve tmách.

Lidé prudkých, výbušných citů velmi často utrpěli těžké mravní porážky, a ty je svádějí k zapomenutí a k bezvědomí. Ale jedině správné by bylo, aby si je jasně uvědomili, sebe pokořili, hleděli je napravit a odpuštěním hříchů získali si nový klid a uspokojení.

J. B. Hirsch er ve svých »Sebeklamech« píše: »Kdo je do sebe zamilovaný, nechce ni jedinkrát slyšeti o svých chybách. Cítí se uražen i jedinou spravedlivou výčitkou druhého. Nechce, aby se ho někdo dotekl a on nemusil se zastydět. Ale kdo je spravedlivý a pokorný, řekne si v srdci: »Jenom mi rci a ukaž na mé poklesky. Děje si mi, co jsem zasloužil.«

Nietzsche krátkým aforismem vystihl, jak člověk rád na své poklesky zapomíná. Napsal toto: Má paměť mi připomíná: »Ty's to učinil.« »Není možno, abych to učinil,« praví má hrdość a její hlas je neúprosný. A paměť na konec ustoupí.

Je těžko před rozčileným davem mluvit pravdu. Cítíš mocný tlak protilehlých, nepřátelských vášní, jako orel, který letí mohutnými křídly proti mořskému větru. Ale je nekonečně těžším odporovati tlaku sebelásky, jež nesnáší pravdy, a zůstat nemilosrdně pevným oproti klamnému tlaku vlastní sebelásky. Poslední vítězství pravdy na universitách a v boji o světové názory závisí na tom, zda v tomto velmi tajném boji zvítězí láska k pravdě.

Svoboda a poslušnost.

Uprostřed moderního rozkladu se všech stran znívá volání po pořádku a autoritě. Ale ti, kdo po nich volají, nejčastěji věří, že dostačí jako lék ony pouze vnější rozličné způsoby kázně a moci, za nimiž může zcela nerušeně žít největší mravní anarchie.

Když Plato načrtl plán svého ideálního státu, vycházel z vnitřního řádu, který je potřebí založit v hlubinách lidské přirozenosti a tam jasným a pevným pořadím úkonů přivést k platnosti, a bez něhož také vnější řád nemá žádného vůdčího principu a žádného duševního základu. Nestačí tělesné potřeby a užívání tělesných orgánů podříditi zákonům duševního rozvoje a zdokonalování, ale »musíme také všechny poznatky bezpodmínečně podříditi nejvyšší ideji Dobra, neboť bez vědy o Dobru všechna jiná věda jest bezužitečná«.

Celý svět objímající hierarchie středověké církve nebyla by také světem přijata, kdyby církev, daleko ještě převyšujíc Platona, zároveň onu »vnitřní hierarchii«, onen řád a posloupnost hodnot nebyla založila v lidské duši; vnitřní hierarchii, kterou ono slepé vedoucím, hmotné duševnímu, vědění svědomí, práce modlitbě byly podřaděny.

Všechno zachránění a obnovení naší kultury, všechno vybrednutí z vnějšího i vnitřního zmatku, chaosu, musí rovněž vycházeti z vnitřní hierarchie, kterého slova zde neužíváme v církevním smyslu, ale zcela obecně jako pořadí hodnot a funkcí.

Podřaditi politiku morálce je pouze první podmínka tohoto řádu. A také toto pod-

řadění již žádá všeobecný řád v duši, aby v ní každé uplatňování časných zájmů dalo se s hlediska věčných potřeb člověka. Aby také politické péro dříve bylo namáčeno v křesťanské svědomí, a teprve potom do inkoustu, aby každý částečný čin dál se se zřetelem na nejvyšší cíl; aby žádná »energie« se neuplatňovala bez myšlenky na Boha a žádná spravedlnost se nekonala bez vědomí Boha, jsouc prosta vší pomstychtivé vášně a stranického cítění.

Moderní fysiologie činila pokusy, při nichž byly holubu vyříznuty jisté části mozku. Následek toho byl, že holub přizpůsobil svůj let jenom k nejbližším předmětům, jež viděl, a ztratil všechnu paměť pro dřívější velmi daleké lety. Moderní člověk ocitl se v podobném stavu impressionismu. Žije takořka z ruky do úst, nemá smyslu pro žádné věčné obzory. Myslí, že je svoboden a zatím stal se otrokem chvilkových či okamžitých nálad, z nichž jej dříve osvobozovala podřaděnost všeho jednání nejvyšším hodnotám. V politice, v obchodě, v umění, v erotice rozhoduje okamžitý zájem; a člověk si neuvědomuje, že život je celek, a že zákony, podle nichž má se jednotlivý čin podřaditi celku a nejvyššímu cíli, jsou jako cévy, které přivádějí životu jednotlivého člověka potřebnou krev z hlubin duše: lásku, která překonává samu smrt, a která jediné pramení z Golgaty, kde smrt byla přemožena.

Jenom z Golgaty vychází všechna státní síla, která překonává všechno sobectví, a jenom odtud člověk je schopen každé oběti pro stát a pro společnost národů. Umění zvrhá se v kýč, jakmile obětavě neslouží pravdě a vše je pokouší, aby okamžitý úspěch určilo si za

cíl. Kdo v hospodářství a obchodě skrytě někoho podvádí, kdo podepíše smlouvy a přece jedná proti duchu povinností, které jimi na sebe vzal, může snad obrovsky zbohatnouti, vésti velký dům a svým úspěchem posmívati se Bohu. Ale přijde jednou den, kdy stane jako nesmírný dlužník, insolventní, před mocnostmi, které jsou vyšší nežli všechny jeho blahobytnosti a jeho majetek promění v bídu, a na falešné účty podvodného hráče vrhne nejjasnější světlo. Vše objeví se jako falešné, poněvadž každá vzájemnost je odkázána na skutečné poctivé jednání a každá zklamaná důvěra tisíckrát rychleji a drtivěji odpovídá, nežli falešný hráč, který vždy opomíjí účty vyrovnati, jen tuší.

»Sám zločin jest již trestem«, praví Strindberg. To znamená: jakmile se špatné smýšlení projeví činem, již vnější úspěch se vším svým slepým opojením a zpupností jest počátkem soudu, a obsahuje v sobě již odpor a soud, protože tisíckrát urazil nejenom svět neviditelný, ale také skutečnost samu. Hrůza před touto urážkou to je, která v starověké antické tragedii je smyslem zpěvu, kterým chor hru doprovází.

Když to vše jasně si uvědomíme, poznáme, jak heslo »svoboda« nás nedohledně a skoro nevyhléditelně mýlí. Jak nás odvádí od skutečnosti, která žádá dobrovolný náš závazek, poslušnost a obětavost. Slovo poslušnost vystihuje daleko správněji to, co jest nutným, nežli slovo »svoboda«, která vlastně je výsledkem poslušnosti, ale ji nikdy nemůže nahraditi. Začítí se svobodou znamená začítí s velikým sebeklamem. Znamená nejprv učití se poslušnosti v každém projevu od nejmenšího až k nej-

vyššímu; skloniti se před nejvyšším cílem. Jinak propadne člověk od prvního jitra svého věku temným mocnostem.

Říditi se klidnou rozvahou místo nadějí na okamžitý, nejbližší úspěch, zachovati diskretnost, dbáti cti, pravdy, lidskosti, svědomí, které všechny naši »svobodu« řeči i skutků omezují, ale které tisíckrát více tvoří skutečnost, více prozíravosti, jež je zárukou pravého úspěchu, znamená více svobody, než všechny vyhlašované modernosti a všechna víra v naši »svobodu«.

V starožidovských domech, vcházeje do světnice, přichozí nejdříve se poklonil destičkám Zákona na znamení, aby v této světnici ničeho nemluvil, nejednal, nemyslel, co by odporovalo věčnému zákonu. V ranní modlitbě kteréhosi židovského lékaře bylo: »Pane, nechť pamatuji na tebe při každé ráně, kterou obvazuji; žehnej mi svojí moudrostí při každé radě, kterou udílím.« To je pravá ethika povolání, poslušnost v povolání, poslušnost vůči nejvyšší pravdě, poslušnost vůči pořadí hodnot a povinností. Tato poslušnost posvěcuje, povyšuje, tříbí a klade hranice každé jiné poslušnosti.

Býti mužem znamená býti zakladatelem a strážcem pořádku. Býti ženou znamená tento pořádek oživovati a láskou upevňovati.

»Jen se nezanedbávej.«

Muž s nedbale uvázanou kravatou spěchá ke schodům. »Jenom se nezanedbávej!« volá za ním jeho žena; »nemáš to dělati«. »Dej mi pokoj,« praví ner-

vosní manžel, »nemám času«. — Když pak domů se vrátí, vzpomíná žena této příhody a praví: »Není to dobře; neštví se tak! Vždyť potom nemáš času ani přivoněti k fialkám.« »Mám na starosti důležitější věci, nežli je čichati k fialkám«, odpovídá muž. »Mýlíš se,« namítá žena. »Kdo nemá času ani čichnouti k fialkám, ten řítí se do vlastní zkázy. Smysl, přivoněti k fialkám je velmi důležitý smysl člověka; kdo ho nemá, je tupý.« Muž nyní přemítavě hledí na ženu a již ozývá se v něm poslední zbytek smyslu »pro fialky« a on ženě nyní začíná rozuměti.

Nejedná se jenom o nedbale vázanou kravatu. V našem životě, křečovitě napjatém a prací krajně přetíženém je celá řada zanedbaných věcí, které jsou daleko důležitější a v následcích svých více rozhodujících — jak uvnitř v nás, tak i navenek mimo nás — nežli si myslíme. Chybí nám, moderním lidem, ustavičně štvaným, každé jasné zúčtování jak k sobě samým, tak před Bohem. Nemůžeme ni jediné vteřiny býti sami a zabývatí se sebou. V každé chvíli odpočinku musíme čísti noviny, v nichž cizí hříchy jako nějaké plakáty nápadně se ohlašují. Čteme ve zprávách celého světa o známkách všeobecného zdivočení, k němuž naše osobní chování bezděky každý den a každou hodinu jenom přidává.

V tramvaji, proti nám, čte hněv ve svém brevíři. Jak krásný to obyčej, když nedá na svoji duši působiti vnějším okolím a světem, ale upíná svoji pozornost, byť to bylo jenom na krátko, k věčným zájmům a svoje vlastní jednání hledí s nimi uvéstí v souhlas. Čím jsme my sami sobě a čím jsme jiným? Jak působíme na jiné a jak oni působí na nás? Jak užíváme

času pro věčnost? Jaký duševní stav se tají za naším mlčením i v řečech, za naším smíchem i za naší nervositou? Jak je to s naším různým nevolnictvím zvyků a vášní? Žijeme ještě touhou líbiti se společnosti, a jsou radosti sebevědomí stále nejsilnějšími motory v nás? Posloucháme dosud jenom »na půl ucha«, když jiní nám vypravují o svém životě, o svém zdaru či nezdaru? Dáváme každému, co jeho jest, anebo máme vždy na zřeteli jenom sebe? Je zjevná či tajná sobeckost stále ještě nejdůležitější starostí života? Proč vlastně žijeme a pracujeme?

Máme čas pro lítost, pro dostiučinění za spáchané křivdy a jejich napravení? Pociťujeme jako ruský člověk u Dostojevského vždy v pokorném zahanbení přítomnost Boží a spolu potřebu, abychom aspoň před ním přestali lháti a postavili se jasně se svými zkušenostmi před věčné Světlo?

Protože jsou »zbožní«, kteří vlastně nejsou zbožní, a jsou moralisté, kteří necítí, co v pravém slova smyslu mravnost je, kteří stavějí pyramidy na písku, má všechno se rozplývati v mělkost, povrchnost, v nevolnictví a nekázeň? Má každý jíti svojí pohodlnou cestou a zapomínati na vše, co velcí duchové všech dob rozvrácenému člověku radili?

»Není dobře, když se zanedbáváš«.

Vnitřní osvobození.

Odkud ona podivuhodná vnitřní nezralost, ochuzení, zpustošení, bloudění mnohých moderních lidí, kteří duševně i mravně zdáli se býti zrozeni daleko k vyšším cílům, než kterých v životě došli?

Poněvadž se postavili mimo onu velkou tradici svatého, nadpřirozeného, nadlidského, které mohlo je povznést nad ně samy; dají jim volné, kritické hledisko na sebe; mohlo je podřídit spasitelné kázni a tak vědomí jejich povinností nekonečně rozšířit a prohloubiti. Mužem být znamená: být hlasatelem pořádku, strážcem zodpovědnosti, služebníkem idey, plnitelem slibu. Jak málo je dnes mužů v tomto smyslu! Nechají vše jít vlastní cestou, zbožňují sami sebe, neklaní se žádné nadlidské hodnotě. A proč? Poněvadž ono nadpřirozené během století bylo vždy znovu oním všelidským znetvořeno a proto bylo kritickým povahám k pohoršení.

Není to vlastně vnitřní nezralost? Poněvadž jsou moralisující pedanti, dává mnohý přednost bezcharakternímu jednání. Poněvadž jsou také nekřesťanští křesťané, prchá mnohý od nevyčerpatelných pramenů světla a síly, která proudí v evangelium. Poněvadž jsou dřevění bohové a dřevění duchovní, žije mnohý raději bez Boha, a uzavírá se bez smyslu a bez výhledu tupě a sebeuspokojivě do světa smrti a pozemského krachu! Není to přímo vyhladovění vnitřního člověka?

Židovské přísloví praví: Kdo nemá Boha za svého pána, má mnoho pánů.« Jak mnoho pánů máme my dnes nad sebou! A my, slepí, nevidíme, že ve všech těch dětských obrazech o nebeském Otci tají se nejvznešenější, nejurčitější, nejvážnější pravda, která dá se daleko lépe vysloviti dětsky než vědecky, protože dítě ještě neví, co znamená živoucí síla a z čeho skládá se pokrm. Je to ona posvátná pravda, že vysoko nad námi, nad tímto světem žije

Ten, z něhož jedině můžeme duchovně žít, který nás povznáší, nás zachraňuje; dává nám jistotu, důstojnost, prozíravost, sílu, jakmile k němu voláme a skoncuje se lží, která tvrdí, že on zde není, nás neslyší, nemluví, nám nedává a nežehná.

Slovo ctnost, které v starém a středním věku znamenalo každou osobní sílu a statečnost odolati všelikým pokušením, v 17. a 18. století s rozvojem měšťanstva změnilo svůj smysl. Znamenalo konvenční morálku širokých měšťanských kruhů v jejich blahobytné prostřednosti. Proti této morálce která se jen ohlíží po sousedu, ale nemá kořenů v hlubinách duchovního člověka a nezná osobního rozhodování, měl Nietzsche oprávněné námitky. Jenom tato vnější mravnost zavinila, že sebevědomá, čilá dnešní mládež ničeho tak se neleká, jako býti považována za ctnostnou v onom konvenčním, mělkém slova smyslu.

Je to u ní zcela pochopitelné. Ale kde je vlastně náhrada za nenahraditelné? Může se žijící a myslící člověk opravdu navždy uzavírat pravdě, že má povinnost vnitřně se zdokonalovati a osvobodovati, a že tento úkol je daleko důležitější nežli všechn pokrok ve viditelném světě, a že bez této vnitřní svobody všechny vymoženosti kultury a techniky člověk jen zdivočí a zezvířečí.

»Jsem také vniterně čistým?« tázal se profesor Lutoslavský, člověk skrz na skrz moderní, když jednou byl v lázni. A zde probudilo se v něm vědomí, v jakém stavu ocitl se moderní člověk, který zapomněl, co vlastně znamená »býti čistým«. Že nejedná se tu o morálku dnešního člověka, ale o osobní poznatky,

pořádek, osobní volbu a rozhodnutí o všem, co v nitru jeho je zmateno a co beze všech námitek zápolí v něm o uplatnění a nadvládu. Moderní člověk přihlíží tomuto zápolení zcela nečinně, jako hráči, kteří sedí kolem hracího stolu a pozorují, jak jejich sázky náhodně dopadnou. Nábožensky žítí však znamená: jak svůj osud a svoji domnělou nahodilost vědomě připoutati k Bohu a k podivuhodné svobodě, jež v Bohu má svůj pramen.

To je opravdu nejdůležitější úkol moderního člověka, který žije v době, kdy mnohá pouta svírají a dusí každého, kdo se chce probojovati v tomto světě pouhými prostředky tohoto světa. On netuší, že záchrana jak pro jednotlivce, tak pro národy může přijíti jenom od těch, kteří se osvobodili s hůry i vnitřně. Kterí jsou prosti vší nenávisti, pýchy, prosti touhy po sociální líbivosti, ješitnosti, bázně před lidmi, pomstychtivosti, prosti nezřízené lásky a jednostranného soucitu, prosti všeho zezvířectění a vnitřního nevolnictví. Vše ostatní vede jenom k d'ábelskému zvrácenému obrazu záchrany, pořádku a míru.

O B S A H:

Úvod překladatelův	5
Z úvahy Fr. W. Foerstra .	6
V štrassburgském dómě	8
Bohové a titani	10
Věda o základech .	15
Naše zpronevěra	18
Útěk před skutečností .	21
Mužská energie	23
Základy míru .	27
Mír v domě	30
Organisace světa a dobrota srdce .	33
Dva mostní oblouky	36
Lidská měkkost a křesťanská tvrdost .	39
»Kdo nenávidí otce a matku pro mne . . .«	42
Ježíš umývá apoštolům nohy	. 43
Závazky	47
Spálený dluhopis .	49
Dobrodiní společnosti .	51
Svědění	54
Pohana	57
Pokrok svobody	60
Duševní následky lži	63
Sebeúcta a sebepoznání	66
Svoboda a poslušnost .	69
Jen se nezanedbávej	72
Vnitřní osvobození	74